

AZ APOSTOLI KIRÁLYSÁG ESZMÉJE

VILÁGTÖRTÉNELMI MEGVILÁGÍTÁSBAN.

IRTA:

ANISICS MIKSA OSZKÁR.

KASSA

NYOMATOTT A „SZENT ERZSÉBET“ NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL

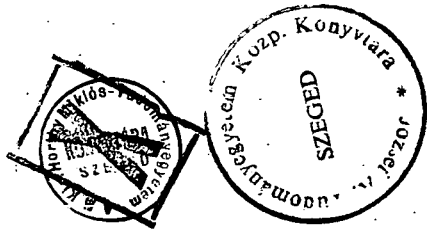
1912.

XB 162806

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000915149

46889

TARTALOM.

I.	
Az apostoli követség általában. „Monarchia Sicula.“ Szent István apostoli követsége	3
II.	
A kettős kereszt mint az apostoli királyság eszméjének szimboluma és fenntartója.	12
III.	
A „defensor fidei és rex apostolicus“ cím eredete és a kettő közötti kapcsolat.	22
IV.	
Az apostoli cím felvételére irányuló törekvések a Habsburgok alatt.	33
V.	
A „rex fidelissimus“ és történelmi előzményei: „a christianissimus és catholicus“ cím.	43
VI.	
A magyar királyok „apostoli“ címének ünnepélyes megerősítése.	53
VII.	
A római szentszéktől adományozott kitüntető címeknek jelentősége és méltatása.	62

ARTICLE I

Section 1. All legislative Powers herein granted shall be vested in a Congress of the United States, which shall consist of a Senate and House of Representatives.

Section 2. The House of Representatives shall be composed of Members chosen every second Year by the People of the several States, and the Electors in each State shall have the Qualifications requisite for Electors of the most numerous Branch of the State Legislature.

Section 3. The Senate of the United States shall be composed of two Senators from each State, chosen by the Legislature thereof, for six Years; and each Senator shall have the Qualifications requisite for Senators of the most numerous Branch of the State Legislature.

Section 4. The Times, Places and Manner of holding the Elections of Senators and Representatives, shall be prescribed in each State by the Legislature thereof; but the Congress may at any time by Law alter or change in any or in all of those Things the Times, Places and Manner of holding such Elections, provided they do not interfere with the Elections of the People.

Section 5. The Congress shall assemble at least once in every Year, and such Meeting shall begin on the first Monday in December, but they may adjourn from time to time, and may convene on any Day within this Month next before the first Monday in December.

Section 6. The Senators and Representatives shall receive a Compensation for their Services, which shall be ascertained by Law, and paid out of the Treasury of the United States; but they shall in all Cases be prevented from holding any other Office, civil or military, which may be incompatible with the Duties of their respective Offices.

Section 7. The Congress shall have Power to lay and collect Taxes, Duties, Imposts and Excises, to regulate Commerce with foreign Nations, among the several States, and with the Indian Tribes; to borrow Money on the Credit of the United States, to emit and put to Pass, and to receive and regulate the Value of Money, and to fix the Standard of Weights and Measures.

ELŐSZÓ.

Mielőtt értekezésem tárgyának fejtegetéséhez hozzáfognék, röviden kívánom feltüntetni ama szempontokat, amelyek szerint a kérdéses tétel megírásában haladtam. Értekezésem feladata nem abban áll, hogy merőben csaták és hódítások, békekötések és fegyverszünetek, zendülések és trónvillongások ismertetésével foglalkoztassa az olvasót, hanem abban, hogy az emberi társadalom szellemi életének fejlődését egy történelmileg mindenestre nem csekély jelentőséggel bíró kérdés tárgyalása közben néhány vonással a szemlélő elé vesse. Az emberiség történelmének óriási adat-halmazából azokat a leglényegesebb eseményeket, viszonyokat, vonásokat kikeresni, amelyek történelmileg nagyon jelentékeny értékkel bírnak és mindezeket egymással összefűzni akként, hogy az értelmi, erkölcsi mozgó-erők, az eszmék és eszmeáramlatok tisztán érvényesüljenek: kétségkívül igen nehéz feladat. E feladat súlyos voltát éreztem magam is, midőn tételem kidolgozásához hozzáláttam.

Módszer tekintetében összes törekvésemet arra irányoztam, hogy a történelem tágas mezejéről kiválasztott és időben igen messze eső kérdések között az összeköttetést világosan kimutassam. Fejtegetésem sorrendje a következő: ismertetni kívánom először szent István apostoli követségének természetét oly módon, hogy kiterjeszkedem egyúttal ama külföldi intézményekre is, amelyek első szent királyunk e kiváltságával összefüggésben állanak. Ezután előadom az apostoli királyság eszméjének szimbólumokban való megnyilatkozását nemkülönben ismertetni fogom ama mozgalmat, amely több századon át az apostoli cím megszerzését célozta. Részletesen közlöm majd a magyar uralkodóknak adományozott apostoli cím megerősítését. Fejtegetésem folyamán rámutatok az apostoli címhez hasonló többi kitüntető címnek történetére is. Legvégül a római pápák által ajándékozott tiszteleti címeknek rövid összehasonlítását és jelentőségét nyújtom.

Azt hiszem, nem végeztem felesleges munkát, midőn a magyar királyok apostoli címének tárgyalása közben a világtörténelmi eseményekre is különös tekintettel voltam. Céлом volt ezáltal kimutatni azt, hogy Magyarország Nyugat-Európával szemben mégsem áll oly alárendelt viszonyban, mint azt több külföldi író szemünkre szereti vetni. Bárha a jelen művecske a magyar nemzeti eszmének és kulturának hathatós hirdetője és terjesztője lenne.

Kassa, 1912. május hó.

Anisics Miksa Oszkár.

I.

Az apostoli követség általában. „Monarchia Sicula“. Szent István apostoli követsége.

A római pápát mint a katolikus egyház fejét természet-szerűleg megilleti az a hatalom és jog, hogy a világ különböző részein szétszórt egyház fontosabb ügyeinek elintézését önmagának tarthatja fenn. Mivel azonban a kereszténység óriási terjedménél fogva még ezen ügyeket sem intézheti személyesen, erre a célra helyetteseket rendel. A pápák követ-kinevezési jogukkal a legrégebb idő óta éltek. Már a kereszténység első századaiban találkozunk pápai követekkel. Az egyetemes zsinatokon, ha a pápa azok ülésén meg nem jelenhetett, a tárgyalásokat ők vezették. Voltak nagyobb országok, ahol az egyház és állam között felmerülő ügyek igen nagy számmal fordultak elő mint pl. a görög birodalomban; ide a pápák állandó apostoli követeket küldtek. Ezek voltak az ú. n. apocrisarii vagy responsales, akiknek feladata abban állott, hogy az egyház jogainak épentartása felett őrködjének. Midőn azonban az V. századtól kezdve a keresztény világ legtávolabb eső vidékeiről oly sűrűn történtek fellebbezések, hogy azoknak Rómában való elintézése lehetetlenség számba ment, a pápák egyes érsekeket, püspököket jogkörük egy részével ruháztak föl. Ilyen apostoli helyettesek voltak: a thesszaloniki püspök Illyriára nézve, az arlesi egész Galliára és a szevillai egész Spanyolországra. Idők folyamán az apostoli helyettesek e személyes kiváltsága helyhez kötötté lett. Azon egyházi személyek, akik ilyen méltóságnak voltak birtokában, az apostoli szentszék született követei (legati nati) címét vették föl. Az apostoli szentszék született követségei a gyakori surlódás folytán a VIII. századtól kezdve vagy egészen megszűntek vagy csak mint pusztá címek maradtak fenn, melyekkel napjainkban a jelesebb érsekeket szokta a pápa kütüntetni.¹

¹Az esztergomi érsek azonban mint a római szentszék született követe ma is jelentékeny jogkörrel rendelkezik. E méltóságot V. Miklós pápától kapta az 1452. évben. Török: Magyarország primása. 65,66 l.

Az eddig tárgyalt apostoli követektől lényegesen különböznek az apostoli szentszék oldal-követei. (legati a latere.) Az oldalkövetek joghatósága igen terjedelmes szokott lenni: a tartományok fölött, melyekre követi joghatóságuk kiterjedt, felügyeleti, törvénykezési, igazságszolgáltatási jogot gyakoroltak, üresedésben levő javadalmakat, egyházi kiváltságokat adományoztak, püspököket és érsekeket megerősítettek szóval tartományaikban mindannak elintézésére volt hatalmuk, amire csupán a pápa van jogosítva kivéve a külön fönntartott ügyeket. A kánonjog szerint az összes apostoli követek között rang tekintetében elsők az oldal-követek.¹

Ama nagymérvű egyházi jogkör, melyet szent István laikus volta dacára II. Szilveszter pápától nyert, a világtörténet lapjain egyedül áll. Nagyjelentőségű tény ez hazánk történetében, amennyiben nálunk az idegen országoktól eltérően nem a pápa oldala mellől küldött követek, hanem maga a fejedelem bizatik meg e nagy kiváltsággal. Nálunk a térítés ügyének középpontjában maga a fejedelem foglalt helyet, míg más országokban rendszerint idegen szerzetesek vezették azt.

Csehországban II. Boleszláv fejedelem akart püspökséget létesíteni, de tervét meghiusította a regensburgi püspök, mivel Csehország az ő joghatósága alá tartozott. Észak-Németországban a keresztény vendek között I. Ottó császár a magdeburgi érsekséget akarta alapítani, de a mainzi érsek sehogysem nyugodott bele. Az ügy a pápa elé került, aki úgy határozott, hogy a császár az első érseket kinevezheti ugyan, de a megerősítésért Rómába kell folyamodnia. II. Gergely pápa a keresztény vallás terjesztése és az ottani egyház szervezése végett Bonifác püspököt követi minőségben küldte a bajorokhoz, aki ott négy püspökséget, több plébániát alapított és ezeket mind a mainzi metropolita jogköre alá helyezte. Skandináviában a kereszténység megalapítása végett Lajos császár Hamburgban alapított érsekséget, melynek első érseke Anschár mint pápai követ vette kezébe a hiterjesztés munkáját és az egyház szervezését.²

Mindezek analógiájára nálunk is attól lehetett tartani, hogy Magyarországra is idegen országbeli főpapok terjesztik ki joghatóságukat. A passauai püspök részéről történt is erre kísérlet,

¹ Szeredy: Egyházzog. Pécs. 1879. I. 448. s. k. II.

² Fraknoi: Magyarország és a római szentszék. I. 9. I.

azonban szent István apostoli követsége, mely a magyar egyház önállóságát eredményezte, mindennemű idegen befolyásnak útját állta.

A római szentszék a követi tiszttel rendszeren egyházi személyeket bízott meg. A világiak között egyedül Szent István volt ilyenmű méltóság birtokában. Az a kiváltság ugyanis, amelyet Rogériusz szicíliai fejedelem II. Orbán pápától nyert, egészen más jellegű. II. Orbán 1099. évben Rogériusz számára kiadott kiváltságlevélben őt arról biztosította, hogy az ő és törvényes utódainak tudta és akarata nélkül területökre nem küld apostoli követet, de ha mégis oly ügy merülne föl, mely ilyen követ küldését okvetlenül maga után vonná, ez ügyet az ő közbelépésükkel intézi el: „litterarum auctoritate firmamus: quod omni vitae tuae tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui haeres exstiterit, nullum terra potestatis vestrae, praeter voluntatem aut consilium vestrum, legatum Romanae ecclesiae statuemus: quinimmo, quae per legatum acturi sumus, per vestram industriam legati vice exhiberi volumus: quando ad vos ex latere nostro miserimus . . .”¹ E kiváltságlevél értelmében még zsinatra is csak azon püspökök és apátok mehetnek el, akiket Rogériusz az egyházi szolgálattétel kötelezettsége alól fölment. Rogériusz e kiváltságot azért kapta, mivel a száracénok hatalmát Sziciliában végleg megsemmisítette és a szicíliai egyházat püspökök, apátságok és plébániák által ujjaszervezte.

II. Paszkál pápa 1116. október 1-én Rogériusz hasonnevű fiához intézett iratában az előbbi kiváltságot megerősíti ugyan, de azzal a fenntartással, hogy Sziciliába rendkívüli követet bármikor küldhessen és hogy a követ a pápától nyert megbízatást Rogériusz segítségével hajtsa végre. Az egyházban a világi hatalomnak az a legfőbb rendeltetése, hogy abban, amit az egyház az ő lelki hatalmának súlyánál fogva keresztül nem vihet, a világi hatalom az ő szigorával nyújtson neki segédkezet. Tarthatatlan dolognak tartja II. Paszkál, hogy laikusok, oly jogoknak legyenek birtokában, melyeknél fogva egyházi személyek és méltóságok fölött jogerős ítéletet mondhassanak: „personarum ecclesiasticarum seu dignitatum iudicia nusquam legimus laicis vel religiosis fuisse commissa.”²

¹ Sentis: Die Monarchia Sicula. Freiburg. 1869. 246. l.

² Sentis i. m. 248. l.

II. Orbán pápának 1099. évben kiadott bullájára alapították Szicília királyai követi méltóságukat, noha ez II. Paszkál bullája értelmében őket meg nem illette.

Ők az apostoli szentszék követeinek nemcsak címét, hanem még az e tisztből eredő jogokat is maguknak vindikálták és külön ítélőszék által az u. n. „monarchia sicula“ útján gyakorolták. A legelső fórum volt a püspöki szentszék; innen a metropolitához lehetett felebbezni, a metropolitától a monarchia siculához, melynek élén a királytól kinevezett egyházi bíró állott. A római szentszék a monarchia sicula eljárását kezdetől fogva törvénytelennek jeltentette ki. XI. Kelemen pápa elődei szellemében járt el, midőn 1714. évben kiadott „Romanus Pontifex“ kezdetű bullájában a nevezett ítélőszéket és az apostoli követséget újra eltörölte.¹ A szicíliai uralkodók e bullát visszautasították és az addig bitorolt egyházi joghatóságot továbbra is folytatták. XIII. Benedek 1728. év augusztus 30-ikán kelt „Fideli ac prudenti“ bullájával szabályozni akarta a monarchia siculának az egyházhoz való viszonyát azáltal, hogy a iudex delegatus in partibus kinevezését a királynak megengedte és kijelentette, hogy a királytól kinevezett bíró úgy tekintessék, mintha az apostoli szentszék delegálta volna, de minden egyéb egyházi jog gyakorlása ellen tiltakozott. A pápa kísérlete nem vezetett eredményre, amenyiben VI. Károly a régi állapotot újra fölidézte. A Bourbon házból származott királyok a „legatus a latere sedis apostolicae“ címet és méltóságot ismét kezdték használni és a monarchia siculát továbbra is főntartották. Az egységes Olaszország kormánya is a régi gyakorlatot követelte, ami ellen azonban IX. Pius 1864. év január 28-ikán kelt „Suprema“ bullájában tiltakozott: „cum pro Apostolici Nostri muneris debito nullo modo possimus diutius ferre ac tolerare tot mala et corruptelas, ac permittere, ut Siculae Monarchiae privilegiorum obtenta ecclesiastici ordinis dignitas labefactata collabatur et concidat, . . . non solum suppressionem et abolitionem praetensae Apostolicae Siculae Legationis ac ita appellatae Monarchiae, quatenus opus fuerit, suprema Nostra auctoritate suppressimus, extinguimus et abolemus“.² Midőn az olasz kormány a pápa többszöri intése

¹ . . . penitus abrogavit et extinxit apostolicam Legationem et ita appellatam Monarchiam eiusque tribunal“. Sentis i. m.

² Sentis i. m. 289. l.

dacára a iudex működését beszüntetni nem akarta, IX. Pius 1868. július 23-ikán excommunicatio maiorral sújtotta. Egyúttal nyilatkozatot küldött Szicilia világi és szerzetes papságához, melyben leírja a módot, hogy a monarchia sicula megszűnése után a különféle ügyek mikép és minő fórumok előtt intézendők el. Az olasz kormány egyideig ellenkezett a pápával, de később belátva, hogy a pápa akarata ellenére apostoli jogokat érvényesítenie lehetetlen, a garancia-törvényekben (1871.) a monarchia sicularól lemondott.

Szicilia fejedelmei nem voltak apostoli követek. E méltóságot még jogszokás alapján sem bírhatták, mivel a pápák az apostoli követségre vonatkozó törekvéseiket törvényteleneknek nyilvánították. Az egész világtörténetben első szent királyunk példája az egyedüli eset, amikor világi személy viselte e nagy egyházi méltóságot. Hogy voltak császárok, királyok, akik követi jogokat teljes mértékben gyakoroltak, el kell ismernünk, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy e jogokat pápai fölhatalmazás nélkül tehát törvénytelenül használták.¹ Kiváló dicséret illeti II. Szilvesztert ama kiváltság megadásáért, melyben szent Istvánt részesítette és amellyel lehetővé tette, hogy azokat a nagyszabású jogokat, melyeket más uralkodók bitoroltak, szent István pápai fölhatalmazás alapján (auctoritate apostolica) bírta és gyakorolta.

A magyar egyház, jóllehet szent István apostoli tiszte folytán ügyeinek intézésében kétségkívül jelentékeny autonómiát nyert, mindazonáltal nem szigetelődött el a római szentszék befolyásától, hanem kezdettől fogva annak közvetlen fennsőbbsege alatt állott. A római pápa ilyenmü kiváltságot soha semmiféle egyháznak nem adhatott, mivel az univerzális jellegével homlok-egyenest ellenkezik, amelyet sohasem ad föl. A II. Szilvesztertől nyert kiváltságnak az volt a főcélja, hogy Magyarországot vonja el az amügy is hatalmas német császárságtól, alkalmat adjon, hogy fajilag érvényesüljön és hogy szükség esetén Rómának és a kereszténységnek támasza és védője legyen.

A pápai levél, melyben szent István apostol-követi tisztét megkapta, nem maradt meg. A Szilveszter-bulla, mely iránt historikusaink nagy része föltétlen bizalommal viseltetett, pusztá koholmánynak bizonyult.² De ha ennek hitelessége meg is van

¹ V. ö. Vering: Kirchenrecht Regensburg. 1889. VIII.

² Karácsonyi: Szent István oklevelei és a Szilveszter-bulla. Budapest. 1891.

döntve, szent István apostoli követségét semmiféle homály sem éri. Teljes biztossággal állíthatjuk, hogy az u. n. Szilveszter-bulla nem lehetett az a pápai irat, mely szent Istvánt e méltósággal fölruházta, de, hogy valóban kellett lennie ilyen iratnak, Hartvik tudósításából következik: „benedictionis ergo apostolicae litteris cum corona et cruce simul allatis dilectus Deo Stephanus rex feliciter coronatur.“¹ •

Miután e pápai levél anélkül, hogy valaki tartalmát feljegyezte volna, nyom nélkül elveszett, szent István apostoli jogkörének meghatározása céljából okleveleit kell vizsgálat alá vetnünk. Szent Istvánnak egyetlen oklevelét sem ismerjük, melyben apostoli követségéről említést tenne. Az apostoli követségből eredő joghatósági hatalmát oklevelei segítségével pontosan körvonalozhatjuk.²

Szent István a pécsi püspökség alapításáról szóló oklevelében következőleg nyilatkozik: „Noverint omnes fideles nostri, qualiter nos cum consensu Sanctissimi Apostolici . . . erectionem Episcopatus, qui vocabitur Quinqueecclesiensis, statuimus in honore Dei et Omnium Sanctorum, Boniperto ibi Episcopo facto: privilegiis terminisque ordinavimus et confirmavimus.“³

Szent István a pécsi püspökséget az apostoli úr Őszentségének beleegyezésével alapította és erősítette meg.

A pécsváradi monostor alapító levelében a következőket találjuk: „nos monasterium (sc. ad radicem Montisferrei) ex donativis nostris consensu et confirmatione Auctoritatis Apostolicae . . . decimationibus curavimus preditare. — Eadem etiam auctoritate mediante decrevimus, ut prefati cenobii Abbas generali tantum et solemni dumtaxat synodo Strigoniensis Archiepiscopi interesse teneatur, attamen seu a Metropolitano seu a quolibet alio Episcopo, omni contradictione cessante, confirmationem, consecrationem suscipiat et eius monachi ad ordines provehantur. — More etiam Episcoporum cum mitra, sandaliis et anulo . . . liberrime possit assistere et divina officia celebrare. — Crisma et oleum infirmorum quilibet Archiepiscopus vel Episcopus dare teneatur.“⁴

¹ H. H. Font. Dom. I. cap. V. 10.

² Szent István oklevelei közül csak azokra hivatkozom, melyeknek hitelességéhez kétség nem fér.

³ Karácsonyi i. m. 40 l.

⁴ Karácsonyi i. m. 78. l.

Mint a pécsi püspökség alapító levelében, úgy itt is a római szentszék tekintélyére hivatkozik szent István. Itt már teljes világitásban áll előttünk szent István apostoli jogköre: kötelezi a népet, hogy a monostornak tizedet fizessen; kimondja, hogy apátja csak az esztergomi érsek által összehívott általános zsinaton köteles megjelenni és feljogosítja a pontifikáliák vagyis a püspöki süveg, gyűrű, cipő viselésére; a szerzeteseknek megadja az „ordinandi a quocunque“ kiváltságot.

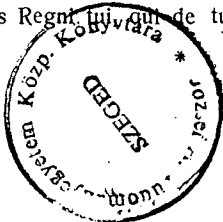
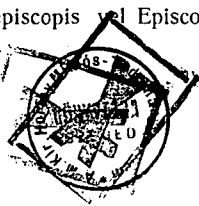
A pannonhegyi kiváltságlevél nagyobbára ugyanazon exempciókat tartalmazza, mint a pécsváradi, azonban egy tekintetben fölül is múlja: „monasterio Sancti Martini in monte supra Pannoniam sito . . . talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium Sancti Benedicti in monte Cassino“.¹

Szent István a pannonhegyi monostort oly kiváltsággal ajándékozta meg, aminővel a bencés rend anyamonostora, a montecassinói rendelkezett. E kiváltság abban állott, hogy kivonta az esztergomi érsek jogköre alól, mely alá királyi alapításánál fogva tartozott és az apostoli szentszék közvetlen joghatósága alá rendelte, mely kiváltságát ma is élvezi.

Szent István apostoli követségét és e méltóságából eredő joghatósági hatalmát legevidensebben bizonyítja IV. Bélának 1238-ban Rómába intézett levele, melyben az apostoli követségnek saját személyére való ruházását kérelmezi: „Kérjük, hogy a követségi hivatal (officium legationis) ne másra, hanem mireánk bizassék Bolgárország területén, hogy álljon hatalmunkban az egyházmegyék határait kiszabni, a plébániákat szétválasztani és ezen első alapításkor (in prima institutione) legyen hatalmunk a főpapok és jámbor férfiak tanácsának meghallgatása utáni püspököket odahelyezni, mert mindezek meg voltak engedve boldogult elődünknek, szent Istvánnak“.²

¹ Karácsonyi i. m. 147. l.

² Theiner I. 171. IV. Béla 1238. levele döntő bizonyítékot szolgáltat annak igazolására, hogy az apostoli követség szent István személyes kiváltsága volt és így utódaira át nem szállott. Ily értelemben fogta föl azt IX. Gergely is, aki IV. Bélának az apostoli követség megszerzésére irányuló kérését nem teljesítette ugyan, de azért némi kiváltságban mégis részesítette: „etsi non id, quod ad litteram petitur, id tamen tibi concedimus in effectu, ut possis assumere, quemcunque malueris de Archiepiscopis vel Episcopis Regni Hungarici de tuo consilio exequatur“. Theiner I. 165.

Az eddig mondottakat összefoglalva arra a megállapodásra jutunk, hogy első szent királyunk valóban apostoli követ volt, kinek joghatósági hatalma a következő főbb intézkedésekben nyilvánult:

1. Jogában állott az érsek, püspökök és apátok kinevezése, de csak első ízben (ponendi episcopos in prima institutione): Asztrikot megteszi kalocsa püspökké;¹ Gellértet kinevezi csanádi püspöknek.²

2. Egyházakat a püspöki joghatóság alól kivesz és közvetlenül az apostoli szentszék hatalma alá helyez.

3. Apátokat különféle előjogokban részesít. (Pontifikáliák szabad használata és az ordinandi a quocunque kiváltság.)

4. Az országot egyházmegyékre osztja és ezek határait körülírja (limitandi dioeceses).³

5. Az egyházmegyéket plébániákra osztja (distinguendi parochias).⁴

6. Az egyházi javadalmak birtokviszonyait rendezi (somogyi tized).

7. Egyházi törvényeket alkot: a ki kevélységtől felfujódva az Isten házáat megveti és az Istennek meg az ő tiszteletének szentelt javakkal tiszteletlenül bánik, mint az Isten házának betörője kiközösítessék („quasi invasor domus dei excommunicetur“)⁵ A püspökök hatalmára vonatkozó rendelkezései: akarjuk, hogy a püspököknek legyen joguk az egyházi ügyekről gondoskodni, azokat kormányozni és igazgatni stb.⁶ Szigoruan egyházi értelemben vett törvényei még azok, melyek a vásár- és ünnepnapok megszentelésére, az egyházi bűjt megtartására, az eskü szentségére, a templomok látogatására és az ottani magaviseletre vonatkoznak.

8. Mint apostoli követ az apostoli kettős keresztet ünnepélyes alkalmakkor egy püspök által maga előtt vitette.

¹ „Abbatem ascricum colocensi episcopatu prefecit.“ H. H. Font. Dom. I. IV., 8.

² L. S. Gerardi c. XI.

³ „provincias in decem partitus episcopatus et strigoniensem ecclesiam metropolim et magistrum ceterarum ecclesiarum fore constituit.“ H. H. Font. Dom. I. c. IV., 8.

⁴ Tíz falu építsen egy templomot. II., 34 trc.

⁵ H. H. Font. Dom. I. pag. 114. I.

⁶ Ugyanott II.

Szent István e nagymérvű jogait nem királyi hatalmánál, hanem amint ő gyakran idézi, a szentszék beleegyezésénél és fölhatalmazásánál fogva (*auctoritate apostolica*) gyakorolta. Szent István hazánk és Róma között állandó benső viszonyt létesített, mely viszonynak leghathatósabb megőrzője az apostoli királyság eszméje, mely szent Istvánnál apostoli követségében megvalósulva utódainak főkegyuri jogában vagyis apostoli jogkörében tovább él és Mária Teréziánál az „apostoli király” címének ünnepélyes felvételével legrégebbi magaslatát éri el.

II.

A kettős kereszt mint az apostoli királyság eszméjének szimboluma és fenntartója.

A középkor intézményeinek és alkotásainak vizsgálatánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt az igen fontos mozzanatot, hogy a középkor telve van nagyszerű ceremóniákkal és jelekkel, melyek első tekintetre sokszor jelentékteleneknek tűnnek fel ugyan, de beható szemlélésük okvetetlenül arra a meggyőződésre ragad bennünket, hogy itt egy-egy szertartás, az ennél kifejtett külső pompa, a különféle jelek és szimbolumok mind egy-egy magasztos eszmének a kifejezői. Ha tehát a középkor valamely nevezetesebb intézményét behatóan ismerni akarjuk, annak nyelvével, a szimbolumokban való beszéddel kell tisztában lennünk.

II. Szilveszter pápa, amikor szent Istvánt az apostoli követség diszes méltóságával kitüntette, a pápai levélen kívül, mely az idő viszontagságai között nyomtalanul elveszett, még külső jellel és pedig az apostoli kettős kereszttel hozta ezt tudomására. E nézetünkben megerősít Hartvik munkája, aki határozottan írja, hogy II. Szilveszter szent István első magyar királynak apostoli jelvényül kettős keresztet küldött: „*romanus pontifex cruce[m] insuper ante regi ferendam velut in signum apostolatus misit.*“¹ Szent Istvánt e kettős kereszt teljes joggal megillette, mivel ő valóságos oldalkövet volt.²

A kettős kereszt az apostoli követségnek kezdettől fogva mellőzhetetlen kelléke volt. Innen van, hogy IV. Béla a már egyszer idézett 1238. levélben nemcsak az apostoli követséget, hanem ennek külső szimbolumát, a kettős kereszt adomá-

¹ H. H. Font. Dom. I. cap. V. 6.

² „B. Stephanus, primus Regni Hungariae christianus Rex, qui munere Legationis de latere functus fuisse dicitur, et Hungaros ad fidem Christi convertit“ Czinár: Monasteriologia. pag. 45.

nyozását is kéri.¹ IV. Béla ugyanis igen jól tudhatta, hogy a kettős kereszt mint az apostoli követség külső kifejezője igen alkalmas eszköz a nép áhítatának növelésére.

Szent István apostoli keresztjéről megemlékezik Bonfini: *quia verus et fidus Dei miles esset et Apostolus, ad exaggerandam eius dignitatem, in perpetuum pontificae legationis insigne, qua sibi posterisque Regibus semper fungi fas sit, praeferendae crucis potestate honestetur.*²

A kettős kereszt mellett tanuskodik Werbőczy, midőn szent Istvánt buzgó térítőnek nevezi, aki ezért apostol nevet és címerként kettős keresztet nyert a pápától.³

II. Szilveszter pápa, hogy kimutassa, mennyire viseli szívéen a magyar egyház sorsát, mily sokra tartja szent Istvánnak az egyház érdekében kifejtett munkásságát, a magyar egyház szervezésében és rendezésében saját tisztével ajándékozta meg és ennek örök bizonyságául apostoli kettős keresztet küldött neki azzal a felhatalmazással, hogy azt törvényes utódai is, valahányszor ünnepélyesen megjelennek, maguk előtt vitethessék.⁴

Nem szándékom kiterjeszkedni ama ellenvetések ismertetésébe, melyeket e kettős kereszt római eredete ellen fölhoztak azt állítván, hogy Görögországból származott át és nálunk is mint Görögországban kormánypálcaként használták királyaink. Ezen ellenvetésnek alapjait megdőnti Kollár, midőn a kettős kereszt képét szemünk elé állítja: „E kettős keresztnek alakja, mely királyaink legrégebb pecsétein látható, a konstantinápolyi császárok kormánypálcájához semmiben sem hasonlít, de egészen hasonló azon kereszthez, mely a római pápának oldal-követei előtt szokott vitetni; egész modora, formája és egyéb mindene

¹ „Item ut intra Hungariam super terram Assoeni procedentes, crucem nobis et nostro exercitui anteferri concedatis, ut per hoc populi devotio augeatur.“ Theiner I. 171.

² *Rerum Hungaricarum decades Lipsiae 1771. II. lib. I. pag. 178.*

³ „duas cruces per collationem summi pontificis in signum suae sanctitatis, quod scilicet rex et apostolus iuste diceretur, digne meruit habere pro armorum insignibus. Unde ab illius tempore gens Hungarica duplicatam crucem pro armis ac insignibus habere pariter et gestare consuevit.“ *Operis Tripartiti. P. I. Tit. XI. §. 3.*

⁴ Palma: *Heraldicae Specimen. Vindobonae 1766. pag. 8.*

magától elárulja, hogy apostoli és azokhoz leghasonlóbb, melyeket a római pápa követői előtt szoktak vinni“.¹

Révay Péter sorai azon nézet mellett foglalnak állást, hogy szent István mint a magyarok apostola részesült a kettős kereszt kiváltságában: „In primis crux gemina coronae adiuncta fuit, S. Stephano regi Hungariae praeferenda, eo nimirum respectu, quod rex simul et Apostolus Hungarorum esset“.²

E kettős kereszt, melyet szent István közvetlenül II. Szilveszter pápától kapott, az idő sokféle viszonyfajságai közepette egészen nyomtalanul eltűnt úgyannyira, hogy még eltűnésének időpontját sem sikerült a történettudománynak ez ideig meghatározni. Annyi bizonyos, hogy V. László koronázásakor még megvolt, mert a koronázási jelvények között felsorolva találjuk: „Induto Domino rege nostro illis omnibus parmentis et indumentis sanctissimi primi regis nostri atque manibus suis traditis gladio, sceptro, pomo ac cruce legationis eiusdem sancti regis.“³ V. László koronázásától kezdve említésével a történeti forrásokban nem találkozunk Révay Péterig, aki elveszése körülményeire semmiféle pozitív adatot nem tudott közölni: „Huic (sc. coronae) adiuncta fuit crux gemina, Regi Hungariae praeferenda, Crux haec, expectandarum adversitatum praeludium et symbolum, nescio, temporum ne iniuria, an hominum potius incuria amissa desideratur?“⁴

Szent István apostoli kettős keresztje eltűnt ugyan, de nem tűnt el az általa kifejezett eszme, mely első szent királyunk tevékenységében és apostol-követi jegyében körforgására indulva rövid idő alatt bevésődik a magyar nemzet szívébe. Ennek a mély hatást gyakoroló eszmének nemes folyományaként tekinthetjük azt a művészi fészületet, mely a XV. századtól kezdve királyaink koronázásakor az eredeti apostoli kettős keresztet helyettesíti. Ezen egyszerű kereszt, mely Esztergomban a primási bazilika kincstárában őriztetik, ezüstből készült és helyenként aranyozva

¹ „omnis autem illius modus, figura et reliqua per se loquuntur, esse Apostolicam et earum simillimam, quae Legatis Romani Pontificis consuevit praeferi.“ Kollár: *Historiae diplomaticae iuris patronatus apostolicorum Hungariae regum libri tres*. Vindobonae 1762. pag. 41, 42.

² Révay: *De sacra corona Regni Hungariae*. Schwandtner: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Tomus II. pag. 833.

³ Katona: *Historia critica regum Hungariae*. Budae 1794. XIII. 95.

⁴ Révay i. m. 439. l.

van; egyes helyein domborművekkel van ellátva; közepén a függő Jézus képe, jobbra szűz Mária, balra szent János, felül a fiait tápláló pelikán, alul a bűnbánó Magdolna térdképe látható. A kereszt másik felén a közepén szűz Mária, a kereszt végein az evangelisták képei vannak.¹ A keresztvitel joga régi szokásnál fogva azon esztergomi főszékesegyházi kanonokot illeti, aki egyúttal választott püspök is; ha pedig többen volnának ilyenek, akkor közülök azt, aki e kitüntetést legkésőbb kapta. Valahányszor a király az ország határain belül ünnepélyesen megjelenik, ugyanannyiszor a kereszt is vitetik; királyi koronázáskor mindez lóháton történik.

Eddigi tárgyalásunk folyamán a II. Szilvesztertől adományozott apostoli kereszt története nagy vonásokban elvonult előttünk és mi visszatekintve a megtett útra önkéntelenül is kérdést intézhetünk magunkhoz: vajjon valóban képes volt-e e kettős kereszt az apostoli királyság eszméjét fenntartani? Jóllehet elveszett, hatása mégis a nemzeti étellel teljesen összeforrott. A kettős kereszt még az Árpádok idejében helyett szorított magának a magyar címerben, képét ott látjuk a pénzeken, pecséteken és érmeken. E jelenség azt mutatja, hogy még akkor is, mikor már voltaképen nincs meg, magasztos feladatot teljesít t. i. megőrzi az apostoli királyság eszméjét az utókor számára és ebben éri el jelentősége tetőpontját.

Ha valamely országnak tökéletesen kiállított címere van, akkor ez a címer az illető ország történetének főbb mozzanatait képes a szemlélő elé varázsolni. Kutassuk, mennyiben felel meg e kijelentésnek országunk címere?

A legrégebb magyar címer Imre királyunknak az 1202. évből származó pecsétén fordul elő. E kettős pecsét előrészén a trónon ülő király képe látható: fején nyílt korona, jobbájában kormánypálca, baljában egyszerű kereszttel ellátott országalma van. A pecsét hátsó részén keretbe foglalt pajzsban négy pólya van: a pajzs mezejének legfelső és a két pólya közé foglalt részében 3—3, majd 2, végül 1 futó oroszlán van. A mező legalsó része teljesen üres. E pecsétén kettős kereszt nincs.²

A történettudósoknak még eddig nem sikerült eldönteniök azt a kérdést, hogy a kettős kereszt mikor került címerünkbe.

¹ Ipolyi: A magyar szent korona története. Budapest. 1886. 214. l. A kereszt képe is közölve van: 22. ábra.

² Pray: Syntagma historicum de sigillis. Budae 1805. T. VI. Fig. 6.

Páriz-Pápai Ferenc azt állítja hogy már II. István idejében megvolt. Schwartner, Podhraczký és különösen Pray II. Endre idejéből származtatják. Pray Magyarország jelvényei között a kettős keresztnek juttatja az első helyet. Említi, hogy II. Endrének egy félbetörött pecsétén látta a kettős kereszt képét és ezért azt gondolja, hogy II. Endre a kettős keresztet a johannitáktól vette volna át, amit e lovagrend tagjai Angliában és Lengyelországban még az ő idejében is jelvényként használtak. A johannita lovagrend címere ugyanis vörös vértlen fénylő kettős ezüst kereszt volt. II. Endre e vitéz lovagrendhez különös vonzalommal viseltetett, bőven elárasztotta javaival, sőt 1217-ben még rendjükbe is fölvetette magát, melynek emlékét egy oklevele őrzi: „Nos equidem huius sancti collegii non tantum charitatis affectu, verum etiam numero participare volentes, ut eorum communicaremur consortio... confraternitati eorum ita nos adstrinximus devote”.¹ E tényből következteti Pray, hogy II. Endre a kettős keresztet a johannitáktól vette át; állítását azonban hitelesnek nem tekinthetjük, mivel még általánosságban sem indokolja: hol és kinél látta e pecsétet.

Palma a kettős keresztet IV. Bélának egy 1243. pecsétén látta és mivel ennél régibb emléket nem talált, ennek használatát IV. Béla idejéből származtatja, de valószínűnek tartja, hogy ennek használata már azelőtt is megvolt.²

Az tény, hogy első királyaink idejéből nincs olyan pecsétünk vagy más emlékünk, melyen az apostoli kereszt képét megtalálnók.³ Imre idejéből azonban már fel tudunk mutatni kettős keresztrel ellátott pecsétet.⁴ Ami a pénzeket illeti, azokon a kettős kereszt igen korán jelenik meg: így II. László és Imre egy-egy pénzdarabján.⁵ A III. Béla korabeli pénzek egyikén az apostoli kettős kereszt képe háromszögű pajzsban, a másikon pedig vonalakból és pontokból álló ornamentika fölött van.⁶ Mivel pedig a pénzilletőleg az éremveretés nálunk per eminentiam királyi jog volt, nagyon természetes, hogy a hitelesség jellegével bírtak. Árpádkori pénzeink fényesen bizonyítják, hogy a kettős kereszt már igen korán átment a nemzet életébe.

¹ Pray i. m. pag. 61,62.

² Palma i. m. pag. 6., 7.

³ Pray i. m. T. VIII. Fig. 1., 2.

⁴ Pray i. m. T. VIII. Fig. 3. A király jobbájában apostoli keresztrel ellátott országalma van.

⁵ Rupp: Numi Hungariae I. T. V. Fig. 140; II. T. XXVI. Fig. 609.

⁶ Rupp i. m. T. V. és G. tábla 3–7 ábra.

Az első pecsét, melyen az apostoli kettős kereszt képét határozott alakban kidomborítva találjuk, IV. Béla 1243. arany pecséte. A pecsét hátsó részén háromszögű pajzsban van a kettős kereszt. Fölrata : † Sigilum † Quarti † Bele † Secundi † Andree † Regis † Filii.¹

A kettős kereszt a következő Árpád-házbeli királyaink pecsétein fordul elő : IV. Béla 1252.,² III. László 1276. és 1283.,³ V. István 1270.,⁴ IV. László 1276.,⁵ III. Endre 1291.⁶ és 1297.⁷ pecsétein. Az utóbbi 5 pecséten a kettős kereszt alsó ágát koszorú övezi, III. Endre 1291. pecsétén a kettős kereszt felső ágának egyik végén csillag, a másik végén a növekedő holdnegyed látható.

Nemcsak királyaink, hanem még királynéink is használták pecséteiken az apostoli keresztet. Így III. Endre első nejének, Fenénának 1291. pecsétén egy rózsákkal és drága kövekkel díszített kettős kereszt ábrázolatik, melynek tövéből 3—3 buzakalász emelkedik ki.⁸ III. Endre második nejének, Ágnesnek is fennmaradt két pecsétje, melyek csak köriratukban különböznek egymástól, de mindkettőnek háromszög alakú pajzsában az apostoli kereszt látható.⁹

A felhozott példák világosan mutatják, hogy szent István apostoli kettős keresztje pénzeinken és pecséteinken helyet szorítva magának, a legrégebb idő óta országos jelvényként tekintetett. Az apostoli királyság eszméje mint uralkodó történeti eszme az Árpádok idejében forr ki és a kettős keresztnek kizárólagos uralmát hozza létre. E korszaka azonban csak az Anjouház trónrajutásáig tartott. Károly Róbert uralkodásától kezdve egészen a XVIII. századig vagyis a magyar címer fejlődésének vegyes korszakában az apostoli keresztet többféle alkatrésszel összehalmozva találjuk.¹⁰

¹ Pray i. m. T. V. Fig. 5.

² Pray i. m. Tab. VII. F. 2.

³ Pray i. m. Tab. VI. F. 3., 4.

⁴ Szilágyi: M. N. T. 558, 559.

⁵ Pray i. m. Tab. VI. Fig. 3.

⁶ Pray i. m. Tab. IX. F. 1.

⁷ Pray i. m. Tab. X. F. 1.

⁸ Pray i. m. Tab. IX. F. 2.

⁹ Pray i. m. Tab. IX. F. 3., 4.

¹⁰ Nyáry: A heraldika vezérfonala. Budapest. 1886. 41. l.

Nagy Lajosnak két pecsétjéről van tudomásunk. Az egyiknek liliomokkal díszített háromszög alakú pajzsában a kettős kereszt három halomra van kitűzve, melynek egyikében liliom van.¹

A másik pecsége szintén liliomos, ennél azonban a kettős kereszt ágai nem egyenes vonalban végződnek, mint az előbbinél, hanem kétfelé kanyarodnak.² Ugyaníly kikanyarodott végű apostoli kereszttel van ellátva Mária királynénak egy pecsétje, mely 1384-ből való. A kettős kereszt virággal díszített pajzsban hármashalmon áll.³

Nagy Lajos volt az első királyaink között, aki 425. számú pénzdarabján⁴ először egyesítette a pólyákat az apostoli kettős kereszttel. E tettében bizonyára az a gondolat vezette, hogy a pólyák az ország, a kettős kereszt pedig az apostoli király szimbóluma. II. Szilveszter pápa az apostoli kettős keresztet nem az országnak, hanem szent Istvánnak és törvényes utódainak küldte a magyar egyház terén belül gyakorolt apostoli jogkörük külső jelvényéül.⁵

Zsigmondnak több pecsétje jutott el hozzánk, melyek az 1389., 1406., 1432. és 1433. évekből valók. Az 1389. évi pajzs és kettős kereszt tekintetében igen hasonló Nagy Lajos legutóbbi és Mária pecsétéhez. Az 1406. évi pecséten a trón körül elhelyezett kis pajzsok egyikében kettős kereszt van; hasonlóképp ugyane pecsét hátlapjának virágos pajzsában is. A félkörökben levő pajzsok közül abban, mely a középső nagy pajzs fölött van, szintén kettős kereszt látható. Az 1432. és 1433. évi pecséteken számottevő különbséget nem találunk. Az 1432. évi azért nevezetes, mivel a trónon ülő király jobbáiban kormánypálca helyett kettős keresztet tart, míg tőle balra kis vértben szintén apostoli kereszt van. E pecsét virágos hátlapján és a félkörök egyikében elhelyezett kisebb pajzsban kikanyarított végű apostoli keresztet látunk.⁶ Az apostoli kereszt ilyen nagyfokú érvényesülésének magyarázatául szolgál kétségkívül azon körülmény, hogy Zsigmond a konstanci zsinattól kieszközölte a püspökök szabad kinevezését, mely az első európai szankciója a magyar király és a nemzet

¹ Pray i. m. Tab. I. F. 7.

² Pray i. m. Tab. II. F. 1.

³ U. o. Tab. XIII. F. 1.

⁴ Rupp i. m.

⁵ Századok. 1872. 321. l.

⁶ Pray i. m. Tab. XIV. F. 1.

ama törekvésének, hogy minden időre biztosítsa független jogkörét a római kúria túlságos beavatkozásával szemben. Míg szent István után Zsigmondig folyton apadóban van a királyi kegyúri jog, addig a konstanci zsinat óta rohamosan hővekedni kezd,¹ mely jelenség a magyar címerre is hatást gyakorolván, a kettős keresztet ismét előtérbe helyezi. Nagyobb fejlődést mutat az 1445. országgyűlés, ahol az ország rendei a kettős keresztet, melyet eddig csak a közfelfogás szentesített és helyezett az ország címerébe, törvényes határozattal jelentik ki az ország címerének: „disponatur unum Sigillum, in quo sit signetum crucis, sicuti signetum Regni Hungariae“.² Az 1445. országgyűlés tehát az apostoli kettős keresztet hivatalosan Magyarország címerének nyilvánítja; a kettős kereszt azonban a magyar király és nemzet apostoli jogait fejezi ki és így az előbb idézett sorokban ki van mondva az az eszme, hogy Magyarország, mivel uralkodója apostoli jogokat gyakorol, valósággal „apostoli királyság.“

Magyarország apostoli jellegét határozottan hangsúlyozza az 1715. országgyűlés LX. törvénycikke, midőn ezeket mondja: „Öfelsége ezen apostoli országban Isten egyházának legfőbb kegyura.“

Ha valaki nem találná eléggé világosnak és érthetőnek a magyar címerben ékeskedő kettős kereszt olyatén magyarázatát, hogy az valóban a II. Szilveszter pápától szent Istvánnak adományozott apostoli kereszt mása vagyis a magyar király apostoli jogkörének szimbóluma, kétségének eloszlatására szolgáljon Mátyás királyunk azon levele, melyet 1460-ban a bibornokhoz intézett: „Az is nehezünkre esett — írja Mátyás —, hogy Öszentsége azt a jogunkat, amely királyságunkban a főpapok választását illetőleg királyi elődeinktől reánk szállott, meg akarta nyirbálni másoknak óhajtván tetszőt cselekedni a mi sérelmünkre és jogunk kárára, mint ez a modrusi püspök ügyében történt, aki a mi választásunkhoz tartozott mindig és tartozik. Nem fontolja meg, hogy ez az ügy mekkora kárt zúdít reánk és mennyire lehetetlen ebben az ügyben Öszentségének engedelmeskednünk és azt túrnunk. Hisszük, hogy Öszentsége ilyet nem tenne, ha

¹ V. ö. Fraknoi: A magyar királyi kegyúri jog szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest 1895.

² Kovachich: Sylloge decretorum comitialium. Pesthini 1818. Tomus I. Art. 15. pag. 103.

tudná mily nagy ellenkezéssel találkozik ez az ügy nálunk magyaroknál. Ez ugyanis a közeli napokban nyilvánult meg: midőn az országos tanácsot összehívtuk, melyben ez ügyet tárgyalták, szemrehányásokkal illették személyünket, mivel jogainkat elhanyagoljuk, amitől mindenestre tartózkodnunk kell, nehogy az egész nép lázadásban törjön ki. Öszentsége, hogy világosan ismerje az ügyet, tudnia kell, hogy a magyar nemzet készebb a a kettős keresztet, mely országunk címere, hármassá tenni, semmint abba beleegyezni, hogy a korona jogához tartozó egyházi javadalmakat és főpapi méltóságokat az apostoli szentszék töltsé be.¹

Mátyás királyunk e levele azon állításunk megerősítésére szolgál, hogy a magyar címerben levő kettős keresztnek jelentősége abban áll, hogy magyarországnak az egyházi javadalmak adományozására vonatkozó szabadságát kifejezze. Helyesen írja Mátyás, hogy ha a szentszék az országot ez utóbbi jogának gyakorlásában akadályozza, akkor elvész a kettős keresztnek jelentősége, mely körülmény szükségképen maga után vonja az ország címerének megváltoztatását.

A mi országunk címerének a Habsburgok alatti fejlődését illeti, az 1550. országgyűlés foglalkozik ugyan vele, amennyiben XII. dekretumának 43. §-ban kimondja, hogy a pénz nemekre a régi címert kell ráveretni, közelebbről azonban nem határozza meg.²

Az 1848. országgyűlés XXI. t.-c. 1. §-ban az országos címert régi jogaiba visszaállítja.

Jelenleg háromféle címerünket ismerjük: a kis címer, mely a régi magyar címerből áll; a közép címer, mely a külön magyar korona és ezzel egyesített országok címeréből áll; végre a nagy címer, mely oly módon van megalkotva, hogy a közép címer pajzsában mint legfelsőbb szív pajzs van alkalmazva az uralkodóház címere, de úgy, hogy a fedett közép pajzsban Magyarország kis címerének kettős keresztje és pólyái világosan érvényesüljenek.³

¹ „Quae ut sanctitas tua aperte cognoscat, certa esse debet, Duplicatam illum crucem, quae Regni nostri Insigne est, gentem Hungaricam libentius triplicare velle, quam in id consentire, ut beneficia et Praelaturae ad Jus Coronae spectantes, per Sedem Apostolicam conferantur.“ A kettős keresztnek hármassá tételével Mátyás a keleti szakadásra céloz.

Magyar Akadémiai Értesítő. 1856. 114. 1.

² Palm: Abhandlung von den Titeln und Wappen, welche ihre Maiestät Maria Theresia als apostolische Königin von Ungarn führet. Wien. 1774. 19.

³ Futtaky: Magyarország címerei. Budapest. 1891.

Az apostoli kettős kereszt Árpád-házi királyainktól kezdve összes emlékeinken helyet foglalva nagy feladatot teljesít: az apostoli királyság eszméjének kultuszát az utókor számára fenn tartja és létét biztosítja. Tradícióját látjuk a magyar címerben annak a kettős keresztnek, melyet szent István II. Szilveszter pápától nyert és amely Magyarországnak mint per eminentiam apostoli királyságnak ma is szimbóluma, melyért kell, hogy minden igazi hazafi lelkesüljön és éljen.

III.

A „defensor fidei“ és „rex apostolicus“ cím eredete és a kettő közötti kapcsolat.

Az apostoli királyi cím (rex apostolicus) a magyar királyok egyik legszebb ékessége. Nem lehet ez csupán külső, minden jelentőség nélküli dísz, hanem mély fogalmat kifejező kiváltság, mely hazánk történetének minden fontosabb fázisával a legszorosabb kapcsolatban áll. Tudjuk, hogy ama jogkörnek tetemes része, melyet szent István a római szentszéktől különös kiváltság alapján nyert és a magyar egyház belügyeiben érvényesített, az ő törvényes utódaira is átszarmazott. A magyar királyok e jogokat gyakorolták anélkül, hogy az „apostoli király“ címével éltek volna. E cím felemlítésével legelőször II. Lajos korában találkozunk ugyan, de eredetének szálait vissza tudjuk vezetni szent Istvánra.

Ha a franciák azt állítják, hogy uralkodóik a „legkeresztényibb király“ címet (rex christianissimus) annak emlékére használták, hogy Chlodvig az arianizmussal szemben az orthodox egyház kötelékébe lépett;¹ ha a spanyolok királyaik „katholikus“ címét abból az alkalomból származtatják, hogy Reccared (589) az arianizmust visszautasította vagy a VII. (653.) toledói zsinat idejétől, amikor Chintila király azt a törvényét bocsátotta ki, hogy országában katholikuson kívül mást meg nem tűr;² akkor mi magyarok az „apostoli király“ címének fejtegetésénél miért ne menjünk vissza szent István idejéig, akinek az apostoli szentszéktől kapott követi tiszte az „apostoli király“ címének eredetére vonatkozó mindennemű kétséget eloszlat.

A középkorban a kereszténység volt az a hatalmas tényező, mely az általános harc, küzdelem, rombolás és elvadulás között a kölcsönös felebaráti szeretetet, a szelidebb erkölcsöket, Isten békéjét hirdette. A római egyház közbelépése folytán a román

¹ Kaulen: Krichenlexicon. Freiburg in Breisgau. 1891. III. 1465.

² U. o. VII. 350.

és germán népelem mintegy kölcsönösen kicserélte azokat az erkölcsi javakat, amelyek egy újabb állami és társadalmi élet t. i. a románo-germán civilizáció kialakulásához szükségesek voltak. A pápa által személyesített keresztény eszme szolgáltatotta az összetartó kapcsolatot, mely az összes keresztény népeket bizonyos nagyobb egységbe foglalta össze. A kereszténység eszméje fűzte össze a különféle népek divergálni akaró elemeit. A kereszténység jelölte ki az egységes irányt és jelleget az európai népek államainak és társadalmának.

A középkorban a királyok és fejedelmek jogait is az egyház és annak képviselője, a pápa szabta meg. Igen, gyakran megtörtént, hogy egyes uralkodók, akik a reájok bízott kötelmeket hűségesen teljesítették, szolgálataik fejében a római szentszéktől kitüntető címeket kaptak. Ilyen címek voltak: *Gloriosissimus*, *Orthodoxus*, *Religiosissimus*, *Piissimus*, *Sanctissimus*, *Christianissimus*, *Catholicus*, *Defensor fidei*, *Fidelissimus* és *Apostolicus*.¹

E kitüntető címekkel semmiféle egyházi joghatóság nem járt. Kivételt mutat e tekintetben a magyar királyok kitüntetése. II. Szilveszter pápa halván szent István apostoli tetteit, őt a kereszténység kathedrájáról nem apostolinak, hanem „apostol“-nak címezi és fölhatalmazza hogy a magyar egyház ügyeit mindkét jog alapján (*utroque iure*) intézze.² Ezzel nem pusztán címet (*honor*), hanem valósággal saját tisztét (*dignitas*) ruházta reá, amiben az apostoli cím is voltaképpen bennerejlik. Az „apostoli“ címmel már szent István ideje előtt találkozunk. II. Pelágiusz pápa uralkodása alatt az 589. évben tartott III. toledói zsinaton az összejött atyák Reccared nyugati gót királyt, aki az arianizmustól elfordulva az ortodox egyház érdekében oly nagy áldozatokat hozott, hogy nemzetének első apostolává lett, az apostoli címmel tüntették ki: „*Ipse mereatur veraciter Apostolicum meritum, qui Apostolicum implevit officium.*“ Ezért Reccared a festményeken mint a gótok apostola kezében keresztel ábrázolattik.³

¹ Inchofer: *Annales ecclesiastici*. Posonii. 1797. III. 281.

² „*romanus pontifex cuncta prout fuerant postulata benigne concessit. crucem insuper ante regi ferendam velut in signum apostolatus misit. ego inquam sum apostolicus, ille vero merito christi apostolus, per quem tantum sibi populum christus convertit, quapropter dispositioni eiusdem, prout divina ipsius gratia instruit ecclesias dei simul cum populis utroque iure ordinandis relinquimus.*“
H. H. Font. *Dom.* cap. V. 10.

³ Inchofer i. m. III. 282.

Reccared kitüntetésénél sokkal nagyobb azonban szent István kiváltsága, mely nem származott egy tartományi zsinat atyáitól, hanem magától a római egyház fejétől, aki őt nem egyszerűen apostolinak, hanem a magyar nemzet apostolának nevezte. Szent István a keresztet nem alkalmoszerűen, hanem a pápának egyenes adománya folytán vette fel, aki azt apostolsága jeléül (*veluti in signum apostolatus*) adta neki.

Schwartz az „apostoli király” címét illetőleg mindenáron azt igyekszik kimutatni, hogy királyaink egészen *privatim* éltek vele, melyet szent István halála után hosszú idő múlva kezdtek használni. Stilling megengedi ugyan az apostoli címnek *privatim* fölvételen alapuló eredetét, de kijelenti, hogy szent István apostoli követsége, apostoli tettei és ehhez hasonló címek, melyekkel a pápák szent Istvánt illették, szolgáltatták a legközelebbi okot arra, hogy a magyarok szent Istvánt és többi utódait is apostoli királyoknak nevezzék.¹ Schwartz szerint a magyar nép csak akkor tisztelte meg szent Istvánt az „apostoli király” címmel, midőn a keresztény vallás tanaiban megerősödve a jó király nagy jótéteményeit napról-napra megismerte. E cím mindazonáltal szent István apostoli követségében bírja létjogosultságát.² Ha elfogadjuk, hogy szent István a magyar nemzet apostola és apostoli követségénél fogva Magyarország első apostoli királya (*proto-rex Apostolicus*), akkor azt is el kell ismernünk, hogy szent István törvényes utódait is megilleti az „apostoli király” cím, akikre mindama jogok nagy része, melyekben szent István az apostoli szentszék engedélye folytán részesült, szinten átszállott mint: az apostoli jogkör és a kettős kereszt. A kettős kereszt éppen azon eszköz, mely fölvilágosítást nyújt afelől, hogy az „apostoli király” címet és annak eredetét egyedül szent István apostoli követsége magyarázza meg. Volt szent Istvánon kívül még igen sok király és fejedelem, akik a keresztény egyház tanainak terjesztésében valóságos apostolként működtek, de azért semők sem utódaik nem nevezettek apostoli királyoknak. Ennek okát abban látjuk, hogy ezek

¹ „hoc sensu, quod Hungari illud (sc. Apostolicum) cognomen Stephano posterisque regibus attribuerint, occasione sumpta tum ex legatione Apostolica S. Stephani, tum ex gestis ipsius Apostolicis, tum ex similibus titulis, per Silvestrum II. aliosque Pontifices Stephano datis.” U. o.

² „Nullum potest esse dubium, quin ex Apostolica legatione, Stephano commissa, ei deinde adhaeserit honorificum nomen Regis Apostolici.” Stillingus: *Vita S. Stephani. laurini 1747. 218.*

a hithirdetés munkájának szervezésében csak királyi tekintélyük, nem pedig az apostoli szentszék meghagyása alapján jártak el, amint ezt szent István cselekedte.¹ Tökéletesen igaza van tehát Werbőczinek, midőn szent Istvánt a magyar nemzet apostolának mondja, aki mint buzgó térítő a pápától címerként kettős keresztet kapott. A magyar nemzet is innentől kezdve szokta a kettős keresztet saját címeréül használni.²

Teljes bizonyossággal állíthatjuk azonban, hogy II. Szilveszter szent Istvánt sem nyilvános sem privát levélben nem jogosította föl az „apostoli” cím használatára annál is inkább, mivel az „apostolicus” cím épen úgy mint a pápai, mely eleinte az összes püspököket megillette, teljesen elszigetelődött és egyedül a pápa tulajdonába ment át. Az „Apostolicus” név alatt a középkori írók mindig a római pápát értik. E cím már II. Szilveszter idejében csak magát a pápát illette meg. De az is valószínű, hogy II. Szilveszter közvetlen utódai sem adták. Ismerjük ugyanis az 1049. rheimsi zsinat egy határozatát, melynek célja az „Apostolicus” címre vonatkozó nézetek tisztázása. A zsinati atyák hivatalosan kimondták e zsinaton, hogy Róma püspöke az egyház legfőbb feje és egyedül ő apostoli (Apostolicus).³

Azt tudjuk, hogy királyaink szent István idejétől kezdve az egyházi javadalmak betöltésénél nagymérvű jogokat gyakoroltak, de hogy az „apostoli király” címét használták volna, egyetlenegy adat sem áll rendelkezésünkre.

III. Ferdinánd az apostoli királyi cím fölvétele ügyében 1627. év július 25-ikén levelet intéz Pázmány Péterhez, melyben hivatkozik arra a méltóságra, melyet szent István II. Szilveszter pápától nyert, aki őt apostolnak nevezte és megengedte neki, hogy e méltósága jelvényéül kettős keresztet vitethessen maga előtt. Szent István érdemei oly nagyok voltak — folytatja tovább III. Ferdinánd —, hogy még utódaira is kihatással birtak, akik szent István érdemei alapján apostoli királyoknak nevezettek. E cím használata azonban megszakadt és épen azért ír

¹ „nulla istius cognominis ratio dari possit tam congrua, quam quod legatio Apostolica Stephano fuerit commissa. Quippe multi alii reperuntur principes et reges, qui fidem Catholicam egregie promoverunt et propagarunt auctoritate regia: nec tamen ipsi nec eorum posterí habuerunt nomen Regis Apostolici, nimirum, quia illud non fecerunt auctoritate Apostolica, uti fecit S. Stephanus.” Stilling i. m. 218.

² Operis Tripart. P. I. T. XI. §. 3.

³ Kollár i. m. 64. l.

Pázmánynak, hogy tőle megtudja, vajjon a magyar királyok meddig és minő alapon használták e címet t. i. a római szentszék nyilvános jóváhagyása avagy jogszokás alapján viselték-e?¹

E cím eredetéről azonban maga Pázmány sem tudott kielégítő fölvilágosítást adni. Válaszában ugyanis, melyet nem III. Ferdinánd ifjabb királyhoz, hanem atyjához, II. Ferdinándhoz intézett, az apostoli címre vonatkozólag négy adatot közöl és pedig: Hartvik, Bonfini és Werbőczy munkáinak azon részeit, melyek a kettős keresztnek és az „apostol“ címnek szent István számára történt adományozásáról beszélnek; továbbá Nagy Lajosnak az aranybullát megerősítő okmányának bevezetését, mely szent Istvánról mint a magyar nemzet apostoláról emlékezik meg.²

Még maga XIII. Kelemen pápa is 1758. augusztus 19-ikén kiadott „Cum multa“ kezdetű brévéjében az apostoli királyi cím eredetét illetőleg nem tudja eldönteni, vajjon kiváltság avagy jogszokás alapján illeti-e meg a magyar királyokat.³

Bizonyosak vagyunk abban, hogy királyaink szent István idejétől kezdve a római szentszéktől kapott apostoli jogkörüket valóban gyakorolták és a kettős keresztet ünnepélyes megjelenésük alkalmával maguk előtt vitették. Így tehát teljesen lehetetlen, hogy a magyar királyok ne lettek volna tudatában apostoli tisztüknek. E körülmény azonban még nem bizonyítja azt, hogy e tisztükből kifolyólag az apostoli címet is használták volna, habár ez őket de iure megillette. Királyaink a XVI. századig megelégedtek az apostoli jogok pusztá gyakorlatával anélkül, hogy e cím is megkövetelték volna. E cím használatára abban az időben nem mutatkozott nagy szükség. Az egész középkoron át ugyanis az isteneszme uralkodik. A hit, az egyház szelleme hatja át az egyént, a családot, a társadalmat. Nyugat-Európában keresztény

¹ „Meminimus benigne, quatenus Summus Pontifex Hungariae Regi pientissimo non solum crucem, ceu Apostolatus Insigne, anteferri iusserit, a) verum etiam Christi Apostolum vocare non dubitaverit, et ob huius Viri sanctimoniam, etiam alios suos in Regno successores eodem dignitatis titulo continua aliqua serie insignitos Reges Apostolicos nominatos fuisse.“ Tudományos Gyűjtemény. 1834. XVIII. évf. 71. 1.

² Fraknói: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri joghoz. Budapest 1899. 178. 1.

³ „Habent hoc etiam Hungariae reges, ut a plerisque omnibus istic appellatione certe magnifica et gloriosa reges Apostolici salutari et nominari soleant. Cuius quidem sive consuetudinis sive privilegii fons et caput ignoratur.“ Bullarium Romanum. T. I. Continens Pontificatus Clementis XIII. Romae 1835. pag. 20.

uralkodók állanak a népek élén. Az „unum ovile et unus pastor“ eszméje diadalmasan halad előre, hiszen a fejedelem és alattvaló, úr és szolga ugyanazon római egyháznak a híve. Amíg e törekvés általános, addig nincs semmi szükség arra, hogy a fejedelmek Rómához való erős ragaszkodásukat külső címekben is kifejezésre juttassák. De helyén volt ez akkor, midőn a korszellem változásával a reformátorok iránya a római egyház felfogásával homlokegyenest ellenkező tanokat irt zászlajára. A buzgóbb keresztény uralkodók ekkor, hogy Rómához való odaadó hűségüket kimutassák, teljes erővel szállanak szembe ezen áramlatokkal, bizva ezáltal abban, hogy Róma e szolgálataikért bőven fogja őket kárpótolni. Remélték különösen, hogy oly kitüntető címmel ajándékozza meg őket, mely a reformáció általános korszakában a római egyház iránt tanúsított hűségüket és keresztény jellegüket a legszebben tükrözteti vissza. Így cselekedett Angolországban VIII. Henrik és nálunk II. Lajos.

Az általános elégtelenség közepette, mely a XVI. század elején a keresztény társadalom minden vonalán fejét felütötte, csak egy szikra kellett, hogy egész Európát lángba borítsa. Ez meg is történt Luther fellépésével, aki tovább szövi azt az irányt, melyet már elődei: Wiklif és Husz megindítottak. Mikor a mozgalom már óriási mérveket öltött, a Rómához hű fejedelmek is feleszméltek és annak tovább terjedését igyekeztek megakadályozni. V. Károly császár Wormsba birodalmi gyűlést hív össze 1521. január 28-ikára. E gyűlésen Luther is megjelenik, de mivel tanítását nem volt hajlandó visszavonni, a birodalmi gyűlés kimondta rá a birodalmi átkot és elrendelte, hogy iratait égessék meg.¹ A párizsi egyetem mint a skolasztikus teológia képviselője szintén állást foglalt Luther tanaival szemben és azokat 1521. április 15-ikén elítélte.²

VIII. Henrik, hogy a megindult reformmozgalomnak országában útját állja, Luther összes könyveit, melyek Angolországba eljutottak, megégettette és bárminemű eretnekséget tartalmazó könyv vagy irat behozatalát szigorú büntetések terhe alatt megtiltotta. Végre pedig elhatározta, hogy a német baráttal tollharcba bocsátkozik. VIII. Henrik még Luther föllépése előtt fog-

¹ V. ö. Hausrath, Alexander u. Luther auf dem Reichst. zu Worms. Berlin. 1897.

² *Condemnatio doctrinae Lutheranae etc. Le Plat. Monum. ad Hist. conc. Frident. II. 98—114.*

lalkozott theológiai tanulmányokkal. Ebben az időben 1520. év októberében jelent meg Luther egy irata „De captivitate Babylonica“ címmel. Ebben a római egyháznak a hét szentségről szóló tanát támadta, a szentségek számát háromra: a keresztségre, úrvacsorára és bűnbánatra redukálta; azonkívül a két szín alatti áldozást követelte. Ennek megjelenése indította VIII. Henriket „Assertatio septem sacramentorum“ című munkájának megírására, mely tulajdonképen Luther „De captivitate Babylonica“ c. iratának cáfolata. Mikor munkájával elkészült, jóllehet kitünő theológusnak tartotta magát, mégis sietett azt jártasabb hittudósoknak átvizsgálás végett átadni, még mielőtt a megerősítés kieszközléseért Rómába küldte volna. Így került a munka Wolsey kardiális, John Fischer rochesteri püspök és a tudományosan képzett Morus Tamás kezébe. Miután e híres theológusok a munkát pontosan átnézték, VIII. Henrik azt Clerk nevű emberének adta át, hogy Rómába vigye és a pápától a jóváhagyást megszerezze.¹

A „hit védője“ (defensor fidei) cím eredetének fejtegetésénél egy régebbi mozzanat ismertetésére is ki kell terjeszkednünk. II. Gyula pápa a francia királyok kitüntető címét, a „christianissimus“-t VIII. Henrikre ruházta azon szigorú föltétel alatt, hogy e dolgot titokban tartja mindaddig, míg a római egyház érdekében kifejtett szolgálatai az apostoli szentszéket arra nem indítják, hogy e címet nyilvánosan is megadja. Henrik a luinegati győzelem után erélyesen kezdte követelni a pápától, hogy a „legkeresztényibb király“ címet nyilvánosan is ajándékozza neki. II. Gyula azonban időközben meghalt, utóda X. Leó pedig a titkos ígéretéről semmit sem tudott. X. Leó tehát, hogy VIII. Henriket elhallgattassa, kénytelen volt neki egy a „legkeresztényibb király“ címéhez hasonló titulust adni annál is inkább, mivel Wolsey nem szünt meg emlékeztetni a pápai udvart II. Gyula titkos ígérére.²

Clerk a királyi megbizatásnak eleget tett: Rómába utazott és VIII. Henrik munkáját a bíbornoki kollégiumban a pápának átnyújtotta. X. Leó nagy örömmel adta hozzá megerősítését és meggyőződést szerezvén az angol király őszinte hitbuzgalmáról,

¹ Kirchenlexicon. V. 1679. és köv. II.

VIII. Henrik munkája először (1521) Londonban, 1522-ben Antwerpenben, 1543-ban Rómában jelent meg e cím alatt: „Assertatio septem sacramentorum adversus Martinum Lutherum, edita ab invictissimo Angliae et Franciae rege et domino Hiberniae, Henrico eius nomine octavo.“

² Lingard—Salis: Geschichte von England. VI. 122, 123.

1521. október 11-ikén kelt „Ex supernae dispositionis arbitrio“ kezdetű bullájával VIII. Henrik személyét a „defensor fidei“ (Defender of the faith) dicsőséges nevével tüntette ki:

„Midőn a minap Felséged közbenjárója, szeretett fiunk Clerk János ünnepélyes gyülekezetünkben tisztelendő testvéreink, a római anyaszentegyház bíbornokai és a római kúria számtalan más főpapja jelenlétében Felséged azon könyvét, melyet a különféle tévelyek és eretnökségek ellen, amelyeket Luther Márton újra fölidézett, a katolikus hit iránti buzgalomtól és a római szentszék iránti hódolattól lángoló szeretettel megírt és nekünk megküldött, hogy azt átvizsgálás után tekintélyünkkel megerősítsük; miután a nevezett Clerk János beszédében világosan kifejtette előttünk, hogy Felséged erősen el van tökéelve arra, hogy amint Luthernek mindenki előtt ismeretes tévelyeit valódi észokokkal és a szentírásnak meg a szentatyáknak dönthetetlen tekintélyével megcáfolta, épúgy azokat is, akik őt követni és védelmezni merészlik, még fegyveres erővel is üldözni fogja; mi pedig, miután könyvednek bizonyos tekintetben csodálatra méltó és az égi kegyelem harmatával behintett tanát serényen és pontosan átnéztük: nagy hálát adtunk a mindenható Istennek, hogy jóságra törekvő értelmeket sugalmazni és reá oly nagy mennyiségű kegyelmet árasztani méltóztatott, hogy épen azt írad, amivel az ő szent hitét ily kárhuzatos tanok megújítójával szemben megoltalmazad és a többi keresztény királyokat meg fejedelmeket példáddal fellelkesítsed, hogy ők is az oly nagy veszedelembé került ősi hitnek és evangéliumi igazságnak segítségére siessenek.

Mivel pedig méltányosnak tartjuk, hogy azokat dicsérettel és tisztelettel illessük, akik Krisztus hitének ilyenmő megvédelmezése érdekében oly nemes terhét vállaltak magukra, a kiérdemelt dicsérettel nemcsak fölemeljük, magasztaljuk Felségedet, nemcsak helyeseljük és megerősítjük mindazt, amit Felséged e legfenségesebb tanról megírt: hanem még oly megtiszteltetéssel és címmel akarjuk Felségedet feldiszíteni, hogy most és a jövőben mindenkor lássák Krisztus hívei, mily nagy, mily nemes volt az a szolgálat, melyet Felséged épen ebben az időben ajánlott fel nekünk.

Mi, kik Péternek törvényes utódai vagyunk, akit Krisztus mennybemenetele alkalmával helyetteséül rendelt a földön és a kire nyájának őrizetét bízta, mi, kik e szentszékben trónolunk, ahonnan minden méltóság és cím származik: miután testvéreinkkel

együtt ezeket megfontoltuk, az ő beleegyezésük és tanácsuk mellett elhatároztuk, hogy neked ezt a címet t. i. a hit védőjét adományozzuk, amint hogy téged e sorok erejével e címmel felékesítünk meghagyva Krisztus összes híveinek, hogy Felségedet e címmel illessék és valahányszor neked írnak, a „király” szó után illesszék a „Hit védő”-jét.

Mérlegelvén kiváló érdemeidet, e jeles címnél és kiténtetésnél méltóbb és megfelelőbb nevet Felséged számára kitalálni nem tudtunk. Ne páváskodj se ne büszkélkedj e címmel, hanem szokott bölcsességedhez képest légy alázatosabb Krisztus hitében és a szentszék iránti hódolatban, mely téged felmagasztalt, légy szilárdabb és állhatatosabb. Vigadj az Úrban mint minden javak adományozójában és dicsőséged ezen örök és halhatatlan emlékét hagyd meg utódaidnak megmutatva nekik az utat, hogy, ha ily címmel díszelgni akarnak, ilyen munkát végezzenek és Felséged dicső nyomdokait követni igyekezzenek.¹

VIII. Henrik „hit védője” címének két forrása van. Az egyik II. Gyula pápának titkos ígérete, mely a francia uralkodók „legkeresztényibb” címének átruházására vonatkozik, a másik VIII. Henrik azon érdemei, melyeket azáltal szerzett, hogy a reformmozgalom terjedését irodalmi munkássággal is törekedett megakadályozni. Így végre teljesült VIII. Henrik kívánsága. Hogy mily nagyra becsülte e címet, kiviláglik azon tényből, hogy a római szentszéktől való elszakadás után is viselte. Az angol parlament 1543-ban hivatalosan egyesítette az angol koronával,² miáltal örökössé vált és így az angol királyok e címet még ma is viselik, noha a bulla végső sorai értelmében: „Si (posterio quoque tui) tali titulo insigniri optabunt, talia etiam opera efficere, praeclaraque maiestatis tuae vestigia sequi studeant” csak VIII. Henrik személyét illele.³

A reformmozgalom nálunk is megindult. A reformeszméket különösen a városok német polgársága terjessztette, mely Németországgal állandó összeköttetésben állott: fiait ott járatta isko-

¹ „Nos . . . maiestati tuae titulum hunc, videlicet Fidei Defensorem donare decrevimus, prout te tali titulo per praesentes insignimus, mandantes omnibus christifidelibus, ut maiestatem tuam hoc titulo nominent et cum ad eam scribent, post dictionem regi, adiungant Fidei defensori.” Bullarium Romanum. Augustae Taurinorum. T. V. pag. 773.

² Kirchenlexicon. V. 1679.

³ Bullarium Romanum. T. V. 773.

lába, onnan kapta papjait és tanítóit. A magyar nemesség azonban ezen új eszmék iránt nem lelkesedett. Werbőczy István és Balbi Jeromos már az 1521. wormsi birodalmi gyűlésen is tanui voltak Aleander és Luther Márton között lefolyt vitatkozásnak. A magyarok Luthert még ebédre is meghívták és kíséreltet tettek, hogy tanainak visszavonására bírják, azonban eredmény nélkül.

Aleander a Wormsban lefolyt ügyekről szóló információjában, melyet a római kúriának beterjesztett, elismeréssel emlékezik meg azon jó szolgálatokról, mit a magyarok a keresztény vallás védelme érdekében kifejtettek és különösen Werbőczy vallásos buzgóságát emeli ki.¹

Werbőczy és társai, akik Luther mozgalma iránt ellenséges indulattal viseltettek, értesülvén azon magas kitüntetésről, melyben X. Leó VIII. Henrik angol királyt részesítette azáltal, hogy neki a reformáció elleni küzdelemben szerzett érdemeiért a „hit védője“ megtisztelő címet adományozta, nagy súlyt helyeztek arra, hogy a magyar királyoknak is a többi keresztény uralkodókhoz hasonlóan legyen ilyen kitüntető címük. E törekvésükben kétségkívül az a gondolat vezérelte őket, hogy a magyar királyok szent István idejétől kezdve az egyházi javadalmak betöltése körül oly kiváltságos állást foglaltak el, aminőt más uralkodóknál nem találunk. Werbőczy és más főurak, hogy a reformációnak teljes erővel való fellépése idején a magyar király katolikus jellegét és a magyar egyház terén eddig gyakorolt apostoli jogkörét külsőleg is kifejezésre juttassák, legmegfelelőbbnek találták e célra az „apostoli király“ címének felvételét, melyet szent István az apostoli követségben II. Szilveszter pápától egyszer már megnyert. A lépések azonban, melyeket e cím megszerzése végett Rómában tettek, minden igyekezetök dacára eredményre nem vezettek. Az „apostoli“ cím felvételére irányuló kísérletnek emléke III. Ferdinánd korabeli Barberini bíbornok-államtitkár két levelében maradt fenn. A bíbornok-államtitkár ugyanis 1627. szeptember 11-ikén értesíti a bécsi nunciust: „megvan annak emléke, hogy X. Leó pápa uralkodása alatt, mikor az angol király a „hit védője“ címét nyerte el, szó volt az apostoli címről.“ A másik jelentésben következőleg szól: „X. Leó uralkodása alatt, mikor az angol király a „hit védője“ címmel ruházott fel, az „apostoli“ cím adományozása is szóba került.“²

¹ Fraknói: Magyarország és a római szentszék. II. 329.

² Fraknói: Kegyeri jog. 225. I. 1. számú jegyzet.

Hogy a pápa e cím megadását a magyar királytól miért tagadta meg, ennek okát és körülményeit homály fedi. Semmiképen sem állítható, hogy X. Leó ellenszenvvel viseltetett volna a magyarok iránt. Ő egy 1513. levelében elismerte szent István apostoli követségét és a magyar királyok kiváltságos állását,¹ de az apostoli címet már határozottan megtagadta. Ezzel az „apostoli” cím megszerzését célzó kísérlet egy századig szünetelt.

¹ Czínár i. m. 45.

IV.

Az „apostoli“ cím felvételére irányuló törekvések a Habsburgok alatt.

Az „apostoli“ cím a II. Lajos alatt tett sikertelen kísérlet után királyaink figyelmét hosszú ideig egészen kikerülte. II. Mátyás alatt történt egyszer hivatkozás arra, hogy a magyar uralkodó „mint király és apostol“ apostoli jogainál fogva minden pápai felhatalmazás nélkül az üresedésben levő egyházi állások jövedelmeit a kereszténység ellenségeinek, a törököknek kiűzetésére használhatja fel.¹

Az apostoli cím fejlődése tekintetében nevezetes mozzanatot hoz létre az 1625. országgyűlés, melyen Ferdinándot még atyja, II. Ferdinánd életében megválasztják magyar királlyá. Az ifjabb király még mielőtt az uralkodói jogokat használta, kísérletet szándékozott tenni, hogy a maga és utódai számára az apostoli címet a római szentszéktől megnyerje. Mielőtt azonban egyenesen a római kúriához fordult volna, jónak látta előbb Pázmány Péter tanácsát kikérni.

Az esztergomi érsekhez intézett levelében hivatkozik arra a kitévítésre, melyet szent István II. Szilveszter pápától nyert, aki őt Krisztus apostolának nevezte és megengedte neki, hogy kettős keresztet vitethessen maga előtt; szent István szentsége alapján az ő utódai is apostoli királyoknak neveztettek.

Mivel azonban látja, hogy e cím használata megszűnt, azt a kérdést intézi Pázmányhoz: „vajjon királyi elődei közül kik és meddig éltek azzal a címmel, vajjon az apostoli szentszék kifejezett jóváhagyása, engedélye és megerősítése alapján vagy pedig csak jogszokás alapján használták és neveztettek apostoli királyoknak, végre vajjon jelenleg jogosan fel lehetne-e azt venni“.²

¹ A prágai kamarának 1616. március 11. felterjesztése. Fraknói i. m. 311. l.

² „utrum antecessores Reges, qui et quoadusque illo titulo per expressam auctoritatem, concessionem et confirmationem Sedis Apostolicae, vel tantummodo per supra libatam introductionem usi, et Reges Apostolicí nominati fuerint et an illud ipsum hoc tempore iure continuari possit.“ T. Gyűjtemény. 1834. XVIII. évf. 72. l.

Pázmány a III. Ferdinándtól kapott levélre válaszát nem az ifjabb királyhoz, hanem II. Ferdinándhoz intézte, melyben értesíti, hogy azt, amit e dologról tud, egy külön levélben megfogja írni. Megemlíti, hogy ő a magyar királyok levéltárát nem látta és azt sem tudja, mennyi maradt még meg belőle, de ami még fennmaradt, az bizonyára a bécsi kincstárban vagy a pozsonyi kamaránál található, amiért is átkutatását célszerűnek mondja.¹

Pázmány a II. Ferdinándhoz intézett külön levelében négy történeti forrásra támaszkodik: Hartvik, Bonfini és Werbőczy munkáinak azon részeire, melyekben szó van arról, hogy szent István apostolsága jeléül II. Szilveszter pápától kettős keresztet nyert, azután Nagy Lajosnak az aranybullát megerősítő okmányának bevezetésére, melyben szent István a magyar nemzet apostolának neveztetik.²

III. Ferdinánd, noha Pázmány az ő levelére nem is válaszolt, tervbe vett szándékával nem hagyott fel. Épen 1627. augusztusában egy pápai nuncius, aki Bécsen keresztül Lengyelországba ment, rendes szokás szerint betért a császárhoz és az ifjabb királyhoz, hogy a nekik címzett iratokat átadja. Thun báró azonban észrevevén azt, hogy az iratokban nem fordul elő az apostoli cím, Caraffa bécsi nunciusnak tudomására hozta, hogy III. Ferdinánd rossz néven vette, hogy az apostoli szentszék nem adta meg neki az apostoli címet, melyet a követi méltósággal együtt II. Szilveszter pápa szent Istvánnak adományozott és aminek alapján Magyarország királyai kezdettől fogva ünnepélyes alkalmakkor keresztet vitethetnek maguk előtt és ezt címerjelvényként használhatják. Meghagyja tehát Caraffának, hogy a nunciust figyelmeztesse erre a körülményre, amit ez meg is cselekedett.

A nuncius Caraffa figyelmeztetésére azt felelte, hogy az apostoli címet a II. Ferdinándhoz intézett brévékben sohasem alkalmazták és ő semmit sem tud arról, hogy a magyar királyok e címet bármikor is használták volna. Thun báró erre megjegyezte, hogy a magyar királyok I. Ferdinánd idejétől kezdve hagytak fel az apostoli cím használatával azon oknál fogva, mivel Magyarország a német birodalommal kötött össze. Kifejti továbbá,

¹ U. O.

² „per sanctissimum Stephanum Ungaricae gentis regem et apostolum . . .“
Fraknói: Oklevéltár. 178. l.

hogy III. Ferdinánd, aki számos heretikus fejedelemtől van környékezve, az „apostoli király” címének felelevenítésével azt akarja kifejezni, hogy a római katolikus hit megvédelmében nemcsak „a legkeresztényibb, mint Franciaország souverain ura, és katolikus, mint Spanyolország királya, hanem apostoli akar lenni”.

A nuncius erre azt a megjegyzést tette, hogy az apostoli cím a hosszú időn át való mellőzés miatt elévült. Hogy a magyar királyok e címet újra használhassák, szükséges az erre vonatkozó okiratoknak a felmutatása. Ez utóbbi dolog azonban alig történhetik meg, mivel a budai levéltár a törökök hatalmában van, akik az okiratok legnagyobb részét elpusztították. Thun báró a nuncius e megjegyzésére azt felelte, hogy az apostoli cím adományozásáról sok író emlékezik meg; az erről szóló okiratok másolatai pedig Rómában bizonyára megvannak.¹

A lefolyt vitatkozás után a nuncius értesítést küld a római kúriának, melyben dicsérőleg ír III. Ferdinánd nagy vallásosságáról és hítszilárdságáról.²

A római bíbornok-államtitkár a bécsi nuncius levelére küldött válaszában megjegyzi, hogy a magyar király azért, hogy az apostoli címet akarja felvenni, melyet az apostoli szentszék hajdan szent Istvánnak adott, bizonyosságot nyújt afelől, hogy az apostoli szentszéktől kapott kiváltságokat nagy tiszteletben tartja. Utasítja evégből a bécsi nunciust, hogy ha a magyar király az apostoli cím felvételéhez továbbra is ragaszkodik, igyekezzék őt tervétől eltéríteni kifejtve előtte, hogy az apostoli cím felvételével egészen új gyakorlatot honosít meg. Ha III. Ferdinánd e címet önkényüleg venné fel, akkor állásának dicsőségét nem mozditja elő, mivel a szentszék e címet jogosnak el nem fogadhatja, amely ügyben a pápa a bíbornoki kollégium tanácsait is kénytelen figyelembe venni.³

A nuncius ugyanazon év október 12-ikéni válaszolva az államtitkár utasítására jelzi, hogy az ő meghagyása értelmében fog eljárni és értesíti továbbá, hogy a király különféle politikai tervei között az apostoli cím felvételére irányuló eddigi törekvését könnyen abban hagyhatja.⁴

¹ Fraknói: Kegyúri jog. 343, 344. l.

² A bécsi nunciustnak Thun báróval az apostoli cím ügyében folytatott levelét l.: Fraknói: Oklevéltár 179. l.

³ Fraknói i. m. 180, 181. l.

⁴ U. o. 181. l.

Az ügy egyideig szünetelt, de csak azért, hogy annál nagyobb erővel törjön ki ismét. III. Ferdinánd most egy híres kapucinus atyával, Magnis Valeriánnal lépett összeköttetésbe, akinek a római kúriában igen nagy tekintélye volt. Magnis Valerián 1629. év júliusában VIII. Orbán államtitkárának, Barberini bíbornoknak levelet írt, melyben tudomására hozta, hogy Thun báró felszólításának engedve a nunciussal tárgyalás alá akarja venni az apostoli címet, melyet III. Ferdinánd meg akar szerezni.¹

A bíbornok-államtitkár Magnis atya levelének vétele után megbízta a bécsi nunciust, hogy Magnis Valeriánnak az apostoli címre vonatkozó összes megjegyzéseit hallgassa meg és külön jelentésben terjessze a római kúria elé.²

Pallotto bécsi nuncius, thesszalóniki érsek és a nevezett kapucinus atya között a tárgyalás végbe is ment. Amikor Magnis Valerián az apostoli cím felőli álláspontját kifejtette, Pallotto nem mutatkozott hajlandónak nézete előtt meghajolni, sőt úgy nyilatkozott, hogy az apostoli cím ügyében, mivel Magyarország királyai huzamosabb időn keresztül azzal nem éltek, elévülés állott be és így semmiképen sem illeti meg őket. Ha az apostoli szentszék a magyar királyokat e címmel most ruházná fel, még maga III. Ferdinánd sem tartaná azt valami nagy megtisztetésnek, mivel tudná, hogy nem az ő érdemei indították az apostoli szentszék ama fenséges cím megadására. A római szentszék III. Ferdinándnak még az ő személyes érdemeinél fogva sem adományozhatja az apostoli címet, mivel Magyarország területének nyolc tizedrésze a hitetlenek és erétnekek kezében van és a hátralevő két tizedrész pedig annyira meg van mételyezve a különféle eretnekségektől, hogy Magyarország földjén mindenféle felekezetekhez tartozó hívők különösen igen sok ariánus található. Magyarország a pizsoknak és tisztátalanságnak valódi csatornája, ahol az Ausztria-, Morva- és Csehországból kiűzött eretnekek menedékhelyet találnak. Az apostoli cím adományozásának legmegfelelőbb időpontja volna az, amikor III. Ferdinánd az első szent király példája szerint országát a hitlenektől és heretikusoktól megtisztítva abban a katolikus vallást diadalra emeli. Ilyen érdemek alapján egészen jogosan adhatja meg a római szentszék az apostoli címet melyre öné-

¹ Fraknoi: Kegyúri jog. 347. l.

² Fraknoi: Oklevéltár. 181. l.

zetes büszkeséggel tekinthet a király, mivel a római egyháznak tett nagy szolgálataiért és hitbéli buzgalmaért kapná azt.¹

Magnis Valerián atya a bécsi nunciussal való sikertelen vita után az apostoli címről emlékiratot küldött Rómába, melynek legfőbb részét Werbőczy Tripartitumának azon kijelentése foglalja el, melyben a római szentszék által történt kereszt-adományozásról van szó. A római kúria a király igényeinek teljesítésére ezen emlékiratot elégséges bizonyítéknak nem találván 1629 november 3-ikán fölhevta a bécsi nunciust, hogy a Tripartitum egy példányát szerezze meg és haladéktalanul küldje Rómába.²

A bécsi nuncius a római kúriának ezen felszólítására 1629 november 24-én azt válaszolja Rómába, hogy a Tripartitumot be fogja szerezni és hogy Magnis Valerián atya Prágába ment a cseh országgyűlésre.³ Ezzel III. Ferdinándnak az a törekvése, hogy az apostoli címet felvegye anélkül, hogy célját elérte volna, befejeződött.

Az apostoli királyság eszméjének további fejlődése a magyar királyi kegyúri jog fejlődésével karöltve haladt. E tekintetben korszakalkotó fordulat áll be I. Lipót uralkodásával, aki azon törekvésének, hogy az egyházi ügyek terén is biztosítsa souverainitását, legnagyobb támaszát az „apostoli királyság” eszméjében találta. Az apostoli királyi cím, mely eddig csak igen keveset szerepelt, melynek alig tulajdonítottak jelentőséget, a homályból egyszerre kiemelkedve a magyar király nagymérvű egyházi kiváltságainak kifejezőjévé válik és ezzel egészen új felfogást, az eddigiektől egészen különböző irányt hoz létre, melynek hatását nemcsak a római, hanem még a görög-keleti egyházon is érezte.

A római szentszék értesülvén azon általánossá vált szokásról, hogy a magyar király az idősebb püspököket fokozatos előléptetésésként a jövedelmezőbb püspöki javadalmakra helyezi át, ezen eljárás ellen mint a mely az egyházi törvényekkel éles ellentétben áll, a bécsi nuncius útján tiltakozott. Ugyancsak helytelenítette a Lipót által kinevezett püspökök azon eljárását, hogy még a pápai megerősítés megérkezése előtt egyházmegyéikben valóságos püspöki joghatóságot gyakorolnak és még Bécsben is püspöki öltönyben járnak.

¹ Fraknói i. m. 182. l.

² Fraknói: Kegyúri jog. 348. l.

³ Fraknói: Oklevéltár. 183. l.

A magyar püspöki kar a szentszék e tiltakozására a magyar király apostoli jogkörére hivatkozott és kijelentette, hogy az „apostoli király kinevezése a kinevezettet mind a lelkiekben mind a világiakban a joghatóság teljességével ruházza föl.” A nuncius erre követeli az e jogok gyakorlására felhatalmazó pápai okirat kimutatását, mert ellenkező esetben a magyar püspökökre is az egyetemes egyházi szabályok érvényesek.¹ A római kúria is így nyilatkozott a bécsi nunciushoz intézett iratában. Kifejti, hogy a magyar királyoknak, ha a főpapok választására vonatkozó állítólagos jogukat szent István apostoli követségére alapítják, tudomással kell birniok arról, hogy e méltóság szent István személyes kiváltsága volt; ha pedig az alapításból származtatják, tudniok kell, hogy ezzel csak kinevezés és bemutatás jogát szerezhették meg; végül elévülés útján sem juthattak hozzá, mivel laikus a főpap-választási jog gyakorlására képtelen (incapax).²

A római szentszék elvhűségénél fogva az összes egyházak fölötti joghatósági hatalmát féltékenyen őrizte és innen van e tiltakozása, mellyel azonban sokat elérni nem tudott, mivel mint Buonvisinek a római kuriának küldött 1678. jelentéséből kiviláglik, Magyarországon a kinevezett püspökök apostoli királyuk kiváltságai alapján egyházmegyéjük igazgatására jogosittatnak fel.³

I. Lipót apostoli jellegénél fogva a római egyház legkülönbözőbb ügyeiben érvényesítette döntő befolyását: szabályozta az egyházi javak birtokviszonyait, a tizedet, a kegyuri jogot; kiterjesztette az egyházi javadalmakra a kormány felügyeleti jogát és a főpapok fölötti biráskodás jogát magának tartotta fenn. Oly jogok ezek, melyek méltán megérdemlik, hogy velök kissé behatóbban foglalkozzunk.

Lipót mint Magyarország apostoli királya (Nos veluti regni nostri Hungariae rex apostolicus) elrendeli, hogy az összes egyházi javak, — jövedelmek — és birtokjogokat illetékes birtokosaiknak kell visszaszolgáltatni. Az illetékes birtokosok jogaik kimutatása után a királyi kincstár hatalmában levő egyházi javakat az esetleges terhekkal együtt visszanyerik. —

Apostoli tekintélye alapján az ország összes lakosait tizedbeszolgáltatásra kötelezi: „Regia apostolica auctoritate serio demandamus: quatenus omnes, et singuli fideles nostri tam

¹ Fraknói i. m. 218. l.

² Fraknói: Kegyuri jog 369, 370 l.; Oklevéltár 219, 220 l.

³ Fraknói: Kegyuri jog. 401. l.

romano Catkolici, qum graeci Ritus . . . praestandas omnis generis decimas, honorabili Clero . . . tradere non praetermittant“.

Lipótnak egy másik intézkedése kiinduló pontját képezi azon még ma is meglevő állapotnak, mely szerint a kormány az egyházi javadalmak fölött az apostoli király nevében ellenőrzési és felügyeleti jogot gyakorol: „Quia Regiae nostrae Maiestatis Apostolicae . . . plurimum interest, . . . proventuum Ecclesiasticorum notitias et positivas scientias habere: demandamus, ut bona iuraque Ecclesiastica . . . Camerae nostrae Hungaricae communicari debeant in eiusdem archivio cum reliquis fideliter asservanda.“ Így kerültek az egyházi javadalmak összes okiratainak másolatai a királyi kamara levéltárába. A jövedelmek és tizedekből származó perek elintézésével az esztergomi érseket bízta meg az apostoli királyi felség.

A kegyúri jog szabályozását tárgyaló pontjában kijelenti, hogy ezentúl csak katolikus bírhat kegyúri joggal, protestáns kegyurasága az ő legközelebbi katolikus rokonaira, ilyenek hiányában a királyi kamarára száll. Olyan katolikus kegyúr, aki vallását elhagyja, kegyúri jogát elveszíti, mivel egyedül a katolikusoknak van ez megengedve: „Nos tanquam Rex Apostolicus et supremus Religionis protector ac perpetuus Ecclesiarum Dei patronus . . . constituimus, quatenus . . . Jura Patronatus Ecclesiarum nullis aliis, quam personis Romano Catholicis imposterum conferantur.“¹

Ami a főpapok fölötti bíróságot illeti, ennek érvényesítésére szolgált azon területi viszály, mely a boszniai és zágrábi püspökök között tört ki. Lipót erre az ügyre illetékesnek érezvén magát, apostoli jellegénél fogva elintézésére a kalocsai érseket delegálta. A kalocsai érsektől hozott ítéletben azonban a boszniai püspök nem nyugodott meg és Rómába folyamodott. Értesülvén erről a király, 1695 július 18-ikán megbízta római követét, hogy a boszniai püspököt térítse el szándékától vagy ha ez nem lehetséges, akkor eszközölje ki a pápánál, hogy a püspök hozzá mint apostoli királyhoz (tanquam ad regem apostolicum) forduljon.²

I. Lipót nemcsak a római, hanem még a görög keleti egyház ügyeiben is érvényt szerzett apostoli jellegének. Az apostoli eszme ilyen irányba való terelésének legfőbb képviselője Kollonics

¹ Fejér: Jurium ac libertatum Religionis et ecclesiae Catholicae Hungariae codicillus diplomaticus. Budae 1847. 179, 1, 2, 6, 7, 9.

² Fraknói: Kegyúri jog. 416. 1.

Lipót, aki 1699. február 25-ikén azt írja Csernovich patriarkának, hogy királyi engedély alapján csakis azon híveinek áll az élén, akik vele együtt a török járom alól a felséges császár oltalma alá jutottak. Ennélfogva, ha Magyarország, Kroácia és Szlavónia egyes részeit bejárja vagy másokat vizitatori minőségben oda-küld avagy püspöki címeket adományoz, joghatóságát túllépi, mivel Magyarországon ez az uralkodót mint apostoli királyt illeti meg és az ő sajátos kiváltságát képezi, melyet eddig senkire át nem ruházott.¹

Ugyanezen évben Athanáz püspök folyamodására, mivel papságának nagy részével a római egyházba tért vissza, Lipót őt és valamennyi papját apostoli jellegére való hivatkozással a római papokat illető kiváltságokban részesíti: „Nos zelanti Regis Apostolici muneri respondere volentes ex Autoritatis nostrae Regiae plenitudine (utpote quae specialem inter Reges Christianos praerogativam Regis Apostolici obtinemus), declarare volumus, quatenus graeci ritus Sacrae Romanae Ecclesiae Unitorum tum ecclesiae ipsae, tum ecclesiasticae personae gaudere debeant.”²

Hogy Athanáz és papjai a magyar király apostoli jellegét elismerték, azon óvásból világlik ki, melyet kifejeztek akkor, amikor az erdélyi kormányzék a Lipót által nekik adományozott diploma végrehajtását meg akarta akadályozni: „nullos inquisitores ac exploratores agnoscimus ac admittimus, nisi a Sua Sacratissima Maiestate tanquam Rege Apostolico.”³

Lipót Athanáz kineveztetésénél is kifejezésre juttatta apostoli jellegét, midőn őt előre (1701. márc. 19.) értesíti, hogy „litteras donationales et collationales a nemine alio, nisi a Nobis tanquam Rege Apostolico implorabunt et impetrabunt.”⁴

Egyugyanazon a napon az oláh püspökség számára kiálított kiváltság-levelében, melyben az oláh püspök-választást szabályozza, nyíltan hirdeti, hogy a javadalom-adományozás őt apostol-királyi jellegénél fogva illeti meg: „Et siquidem Maiestati Nostrae tanquam Regi Apostolico, Summoque ecclesiarum Patrono collatio universorum beneficiorum ex vi praerogativae Regis Apostolici, optimo iure competeret, in vacantia tres personas pro

¹ Nilles: Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani. Qeniponte. 1885. 754. l.

² U. o. 235 l.

³ Nilles i. m. 242. l.

⁴ U. o. 290. l.

dignitate episcopali aptas Nostrae Maiestati Regiae proponant.“¹

Lipót utóda I. József a főpapok fölötti bíraskodás jogáról lemondott. Róma ugyanis erélyesen tiltakozott a magyar királyok azon joghatósága ellen, mintha ők apostoli címüknél fogva a főpapok fölött ítélkezhetnének. A római kúria állításának igazolására külföldi példákra hivatkozik, ahol sem a „rex christianissimus“, sem a „rex catholicus“ sem pedig a „defensor fidei“ ilyenmő joghatóságot nem gyakorol.² Sőt midőn a király 1710-ben apostoli tiszte alapján a szerémi püspök mellé Bakics Pétert koadjutori minőségben (cum iure successionis) kinevezte, a szentszék helytelenítette azt a felfogást, mintha az apostoli cím nyújtana alapot a magyar uralkodónak koadjutor-kinevezésre. E cím szerinte sem kiváltság, sem törvényes jogszokásban nem bírja létjogosultságát, hanem felvétele egészen magánjellegű.³

Az apostoli királyság eszméjét új irányba tereli III. Károly, midőn a törökök elleni hadjárat költségeinek fedezésére a magyar papság megadóztatását eszközli ki Rómában. Hallván azonban a király, hogy ezen adó beszédésével a pápa a bécsi nunciust bízta meg, a pápa e tettében saját apostoli jellegének háttérbe szorítását látta, amiért is apostol-királyi tekintélye alapján a primás által nationalis zsinatot hivatott össze, ahol a papság a szóban forgó adót önként felajánlotta.⁴ Az 1716 július 31-ikén összejött zsinat fényes bizonyága ama önérzetnek, mely nem tűrte, hogy az apostoli jelleget homály érje.

Új tárgykört von magába az apostoli cím az 1715. országgyűlésen: „az egyházi és világi ifjúság számára bárki részéről alapított mindenféle papnövelde, nevelő- és tanintézetekre való felügyeleti jogot, valamint annak megvizsgálását, hogy vajjon az alapítványnak eleget tesznek-e, Öfelsége saját magának tartja fenn apostoli tiszte és legfelsőbb hatalmához képest.“ (1715. évi LXXIV. t-c. 1. §.)

Megemlékezhetünk még az 1723. országgyűlésről, melyben egyenesen hivatkoznak az 1715. évi LXXIV. törvénycikkre és amelyben újra hangsúlyoztatik, hogy Öfelsége apostoli tiszte és

¹ Nilles i. m. 299. I. Art. XII.

² Fraknói i. m. 456. I.

³ Fraknói: Oklevéltár 308—310. I.

⁴ Fraknói: Kegyúri jog. 439. I.

legfelsőbb hatalmánál fogva magának tartja fenn az alapítványok felügyeleti és a számadások ellenőrzési jogát.“¹

Ha szükségesnek találnók, még egész sor adatot említhetnénk föl, amelyek mind arról tanuskodnak, hogy királyaink, valahányszor az egyházi ügyek, javadalmak, intézetek és alapítványok körül intézkedtek, mindig apostol-királyi és legfőbb kegyúri jogkörükre alapították e rendelkezésüket. Főlöszleg azonban ezt tovább részleteznünk. A felhozott törvényekre vetett rövid történeti visszaillesztés kétségtelenné teszi, hogy a Lipót továbbá közvetlen utódai által használt „apostoli király“ címet uralkodóink nem tekintették pusztá titulushnak, hanem olyan jogcímnek, mely a legmesszebb menő egyházi jogokat juttatja kezökbe. Az apostoli szentszék azonban e cím felvételét és használatát csak magánjellegűnek ismerte el. Hátra volt még az „apostoli“ címnek nyilvános használatára vonatkozó ünnepélyes szankció.

¹ 1723. évi LXX. törvénycikk.

A „rex fidelissimus“ és történelmi előzményei: a „christianissimus és catholicus“ cím.

A keresztény világbirodalom a római pápa és a német-római császár között fennálló viszonyban nyer kifejezést. Az általános keresztény felfogás szerint csak az lehetett a Sanctum Imperium Romanum császára, akit a pápa fölkent, viszont pápává csak az, akit a császár megerősített. A keresztény egyetemes monarchia eszméje azáltal jut kifejezésre, hogy a két legnagyobb földi hatalom: a pápa és a császár összeforr egy közös cél elérésére. A pápai tiara mint az erkölcsi és szellemi hatalom szimbóluma fölötté áll minden más földi hatalomnak, fényénél a császári, királyi és fejedelmi koronák csillogása teljesen elhomályosul. A császár után rang tekintetében következnek a többi keresztény uralkodók, akik mint a római egyház tagjai a lelki-ekben szintén alá vannak rendelve a pápa felsőbbségének.

A pápa azon kiváló állásából kifolyólag, melyet a keresztény világban századokon át elfoglalt, hirdeti, hogy tőle származik a földön minden méltóság, kitüntetés és cím: „Nos, qui in sancta Sede, a qua omnes dignitates ac tituli emanant, sedemus.⁷ Ezen elv hangoztatásából önként következik, hogy a római szentszék mindazon keresztény uralkodókat, a kik erényeik, vallásos buzgalruk és Rómához való ragaszkodásuk által kitűntek, különféle kiváltságokban részesítette. Az ilyen kiváltságok egyik nemét képezték a kitüntető címek (tituli perhonorifici). Hogy mily nagy jelentőséget tulajdonítottak a keresztény uralkodók e címeknek, elég VIII. Henrik angol király-, V. János portugál király- és nálunk a Habsburgokra hivatkoznunk, akik a legnagyobb fáradalmaktól sem rettentek vissza, hogy a római szentszéktől a maguk és utódaik számára oly címet eszközöljenek ki, mely hivatva legyen arra, hogy Rómához való szoros viszonyukat a többi keresztény uralkodó között per excellentiam kifejezze.

¹ Bullarium Romanum. Augustae Taurinorum. T. V. pag. 773.

Az első keresztény uralkodó, akit a római szentszék kitüntető címmel tisztelt meg, XI. Lajos francia király volt a XV. század második felében. A „christianissimus” cím azonban még XI. Lajos előtt is nemcsak a franciáknál, hanem más uralkodóknál is előfordul. Így I. Jusztin bizanci császár (518—527.) aki az ariánusok üldözésével igyekezett a római keresztények ügyét birodalmában biztosítani és akit ezért Theodorich is megfenyegített, állandóan a „legkeresztényibb császár” (Christianissimus Imperator) néven említetik.¹ A XI. század elején a szvévek Olaph nevű királya szintén „christianissimus rex”-nek nevezetik.² Szent Cezárius püspök életiratainak végében Childebert országa „regnum catholicissimum”-nak mondatik. II. Childebert országának vallásos életét gyönyörűen jellemzi egy hozzá intézett levélnek néhány sora: „Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit: nempe fide.” III. Gergely (731—741) Pipin atyját, Martell Károlyt „christianissimus”-nak nevezi. Zahariás pápa ugyancsak e névvel illeti Pipint még mikor maior domus volt; III. István Pipin legkeresztényibb kiválóságát (Christianissimam excellentiam) magasztalja. Az utóbbiról hasonlóan nyilatkozik Anasztáz továbbá I. Pál, aki Pipin frank királyról mint a kereszténység megmentőjéről emlékezik meg, kiemelve az ő legkeresztényibb jóságát (Christianissimam bonitatem) és egy levelében mintegy hála-képen azért, hogy a római egyházat megvédelmezte, így fohászodik az ég Urához: „Salvum, fac Domine, Christianissimum Pippinum Regem”. Pipin frank királyt még más kitüntető címekkel is illették, melyekről fölvilágosítást nyújt Toursi szent Gergely egy könyvének klauzulája: „Ha tudni akarod, óh olvasó, hogy e könyvet mikor irták és mikor adták ki a szent vértanúk dicsőségére, azt találod, hogy Krisztus Urunk megtestesülése után a 767. évben a szerencsés, nyugalmas és katolikus Pipin frankok királya és Róma patriciusának idejében”.³ Itt Pippinek „Catholicus” címe van, míg I. Pál pápa Rex Orthodoxus et defensor fidei Christianae névvel illeti. Amint a felhozott példák mutatják, Pippinnél mind a három kitüntető címmel találkozunk, melyek az újkor elején nagy jelentőséget nyertek. A

¹ Chronicon Alberti Abbatis Stadensis. 225.

² Chronologia Rom: Imperat. Martini Poloni. 354.

³ Mabillon: De re diplomatica. Neapoli 1789. XII „temporibus felicissimi atque tranquillissimi et Catholici Pippini, Regis Francorum et Patricii Romanorum.”

„christianissimus, a Catholicus és defensor fidei“ címek vegyesen alkalmaztatnak, de a christianissimus cím mindazonáltal a leggyakoribb. Vannak, akik a francia királyok „christianissimus“ címét egészen Chlodvig megtéréséig vezetik vissza, legcélszerűbb azonban, ha azt Pipin uralmától számítjuk. Ő ugyanis azáltal, hogy Ravennát és még más 22 várost a római egyház örök tulajdonának jelentette ki, a római pápák világi hatalmának vetette meg alapját.¹

A „christianissimus“ cím Pipin uralkodásától kezdve átszállott az ő utódaira. E címmel illeti IV. István és Adorján pápa Nagy Károlyt. Maga II. Pius pápa (1458—1464) VII. Károly királyhoz intézett levelében, noha személyét „illustis“ névvel tünteti ki, a „christianissimus“ címről mint a francia uralkodók örökségéről emlékezik meg: „Habitus es, carissime fili, devotissimus Princeps fidei et religionis praecipuus, nec immerito ob Christianum nomen a progenitoribus tuis defensum, nomen Christianissimi ab illis haereditarium habes“.² II. Pius e címet nem adta, hanem csak elismerte, hogy az VII. Károlyt megilleti. Helyesen érti tehát Salisbury János a „rex christianissimus“ alatt a francia királyt. A kantuáriai püspökhöz intézett egy levelében: „Audieram haec prius in curia Christianissimi Regis Francorum, apud Laudunum honeste et reverenter susceptus ab eo“.³

A „christianissimus“ címet II. Pál pápa (1464—1471.) jelentette ki egyedül a francia királyokat megillető kiváltságnak. Fölvilágosítást nyújtanak e tényről az 1469. évi követség auktái, mely követséget XI. Lajos (1461—1483.) óhajára Vilmos nevű szerzetes vezette Rómába. Amikor a követség a pápa elé járult, II. Pál nagy háláját fejezte ki a francia királyok hitbuzgalmáért és a római szentszékhez való odaadó ragaszkodásáért; tiszteletreméltó módon emlékezett meg összes királyairól, azoknak nagy érdemeiről és az apostoli szentszék iránt tanúsított szolgálataikról végül pedig kijelentette előttük, hogy a francia királyokat a

¹ „qui titulus (sc. christianissimus) eis maxime a Pippini principatu tribui coepit.“ Mabillon i. m. Lib. II. cap. III.

² Mabilon i. m. U. o.

³ Salisbury János 1149 óta Theobald canterburyi érsek titkára, ennek halála után Becket Tamás káplánja és életírója, 1176 óta chartresi püspök; meghalt 1180-ban. Korának egyik legkiválóbb szelleme. V. ö. Schaarschmidt: Johann v. Salisbury nach Leben u. Studien. Leipzig 1862.

jövőre nézve a „christianissimus„ (legkeresztényibb) címmel ruházza föl és pedig úgy, hogy e kitüntető címmel egyedül a francia királyok élhessenek és kizárólag az ő tulajdonukba menjen át.¹

E kiváltságot ezen időtől kezdve a francia királyok állandóan használták. A christianissimus cím a francia uralkodók fényes kiváltságává lett, amelyre többször történt hivatkozás nevezetesen az 1308-iki toursi országgyűlésen, amikor a templáriusok eltörlését célzó világhírű pör tárgyalására összejött rendek következőleg szóltak Szép Fülöphöz: „Mózes nem kérte Áron főpap beleegyezését, hogy az arany borjú imádóit kiirtsa: a rex christianissimus miért ne járhatna el akkor nemcsak a templáriusokkal, hanem még az egész klérussal szemben, ha azok tévednek“² Oly elv ez, mely a christianissimus cím színvonalát szédületes magasságra emeli föl és a francia egyházi ügyek intézésében minden pápai beavatkozást kizárva a francia uralkodónak mint „rex christianissimus“-nak juttatja a döntő szerepet. Ilyenmű joghatóság azonban a francia uralkodót e cím erejénél fogva nem illette meg, mivel a római szentszék szándéka szerint ez minden egyházi joghatóságot nélkülöző kitüntetés volt.

A francia királyok e kiváltságát más uralkodók csakhamar megírgyelték. E tekintetben különösen a spanyolokról kell megemlékeznünk; akik sehogysem tudták elnézni, hogy a franciák ebben őket fölülmúlják. Ezért a spanyol származású Borgia Roderik, amint VI. Sándor néven a pápai trónt elfoglalta, hogy a spanyol királyok eddigi mellőztetését jóvátegye, elhatározta, hogy a spanyol királyokat is a „christianissimus“ névvel tiszteli meg. Tervét némi tekintetben meg is valósította, amennyiben nemcsak beszédében, hanem a spanyol uralkodókkal való levelezésében e cím alatt emlékezett meg róluk. Mivel azonban a bíbornokok közül egyesek Franciaországot a „christianissimus“ kitüntetéstől megfosztani nem akarták és így a pápa tettét nem

¹ Az erre vonatkozó akta szövegét közli Mabillon i. m. 640 l.

Nem valószínű az a nézet, mely szerint XI. Lajos azért kapta volna a „christianissimus“ címet, mivel a VII. Károly által életbeléptetett bourgeois pragmatika sanctiot eltörölte. XI. Lajos azért tette ezt, hogy elszoktassa a francia papságot a választástól és ezáltal abszolutisztikus terveinek útját egyengesse.

² Dr. Ballagi 1910 november 9. egyetemi előadásából.

helyeselték, VI. Sándor e cím helyébe a „Catholicus“ (los reyes catolicos) kitüntetést adta nekik.¹

A spanyol hagyomány azt tartja, hogy a „catholicus“ címet már Reccared viselte azon időponttól kezdve, amióta a római egyház tanait elfogadta. Reccared elleinek legyőzése után elhíreszteli, hogy atyja az arianizmust halálos ágyán megtagadta és neki meghagyta, hogy ugyanezt tegye. Ő tehát atyja óhajának engedve és visszaemlékezve ama jótéteményekre, melyeket háborúiban Istentől nyert, az egyházi fegyelem visszaállítása végett Toledóba zsinatot hív össze, ahol a kitűzött időre mintegy 70 püspök és ezek között 5 metropolita jelent meg. A gyűlésen a király alattvalóinak ünnepélyesen tudomására hozta, hogy a római vallást fogadja el és példájának követésére híveit is felszólította. A nép örömmel teljesítette Reccared óhaját és nagy lelkesedésében „catholicus“ névvel tisztelte meg. Reccared lett a spanyol keresztény egyház tulajdonképeni szervezője.² Az ő szellemében működtek utódai különösen Chintila király, aki a VII. toledói zsinaton (653.) eskü alatt mondotta ki, hogy országában katholikuson kívül más vallásút: zsidót vagy eretneket meg nem tűr. A VIII. század közepén I. Alfonz, Aszturia fejedelmét tisztelték meg a „catholicus“ névvel annak emlékére, hogy Reccared Árius tévtanításától elfordult és hogy a gót néppel a római vallást fogadtatta el.³ E cím legközelebbi említésével a XIII. század elején találkozunk, amikor II. Péter Aragónia fejedelme használta.⁴

A spanyol királyok a „catholicus“ címet ezen időponttól kezdve sokáig nem használták, míg végre VI. Sándor pápa aragóniai Ferdinánd, Hispánia királya számára ismét megújította és keresztülvitte, hogy e cím egyedül a spanyol uralkodókat illesse meg. Ferdinánd a „katholikus“ címet VI. Sándor pápától nyerte mind a maga, mind pedig örökösei részére állandó tulajdonúl. Az apostoli szentszék hivatalos irataiban eddig „illustris“ névvel

¹ „Pontifici erat destinatum Christianissimi appellationem; qua Reges Gallos ante aliquos annos simili exemplo in Ludovico undecimo Pius II. P. M. honestavit, in Ferdinandum transferre.“ Comineus: De bello Neapolitano libri V. Hannoviae. 1606. pag. 932.

² Mariana: De rebus Hispaniae libri XXX. Moguntiae 1605. pag. 208.

³ Mariana i. m. lib. VII. cap. IV.

⁴ Prescott: Ferdinand u. Izabella der Katholischen von Spanien. Leipzig, 1842. II. 28.

illette a spanyol királyt, ezután e kitévelt alkalmazta: „Regi Hispaniarum catholico.“¹ Ferdinándról a történelem is mint „Los reyes católicos“-ról emlékezik meg. E címmel akarta VI. Sándor Ferdinándot és Izabellát megjutalmazni az egyház érdekében kifejtett nagy szolgálataikért és az apostoli szentszék iránt tanusított ragaszkodásukért: a mohamedánokat Hispániából kiűzték, új földrész feltalálása által új teret nyitottak a kereszténység tanának terjesztésére, a római egyház ügyét hathatósan védelmezték az ellenséges áramlatokkal szemben, országukból eltávolították a zsidókat és a szerzetesek meglazult fegyelmét az eredeti szigorra vezették vissza.

Ami az adományozás időpontját illeti, pontosan meg nem határozhatjuk. Vannak, akik az 1494. év végére vagy a következőnek elejére teszik, mások mint Surita, Abarca és Raynald azt állítják, hogy 1496-ban történt az adományozás.² A „katholikus“ cím Ferdinánd és Izabella granadai síremlékén is olvasható:

„Mahometicae Sectae Prostratores, Et Haereticae Pervicaciae Extinctores. Ferdinandus Aragonum et Helisabetha Castellae. Vir Et Uxor Unanimes, Catholici Appellati, Marmoreo Clauduntur Hoc Tumulo.“³

Az eddig tárgyalt megtisztelő címeken kívül van még egy ilyenmű kitüntetés, a „fidelissimus“ cím, melyet XIV. Benedek pápa 1748. december 23-ikán kelt „Maxima, actam“ kezdetű bullájával V. János portugál királynak és törvényes utódainak ajándékozott. Az adományozás részleteire élénk világot vet XIV. Benedeknek 1749. április 21-ikén a titkos konzisztoriumban tartott allokúciója.

Portugália királyai a mórok kiűzése után (XII. század) minden erejüket megfeszítették, hogy a katolikus vallást országukban szeplőtelenül fenntartsák. Midőn Ázsiában, Afrikában és Amerikában tett foglalásaikkal többeket uralmuk alá hajtottak, mindig gondoskodtak arról, hogy a leigázott barbár népek az egyedül üdvözítő római katolikus egyház tanait fogadják el. E magasztos cél elérésére Isten legkiválóbb szolgáit

¹ Mariana i. m. Lib. XXVI cap. XII.: „Ab Alexandro Pontifice Ferdinandus catholici cognomentum accepit in posteros cum regno transfusum stabili possessione.“

² Raynald: Annales ecclesiastici ad annum 1496. Lucae 1754.

³ Baumstark: Ferdinand u. Izabella. Freiburg. 1874. 79.

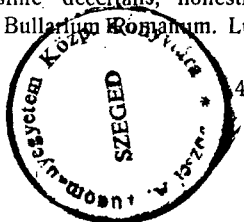
toborozták össze, akik az Úr szőlőjének szorgalmas ápolására hivatással bírtak. Ezek között említésre legméltóbb India apostola, Xavéri szent Ferenc, aki III. János portugál király védelme és oltalma alatt a leggazdagabb és legdicsebb gyümölcsöt aratta az egész földön. Ezt bizonyítják nemcsak az írók munkái, hanem magának Xavéri szent Ferencnek János királyhoz írt levelei is. Fényesen igazolják e levelek, hogy Xavéri szent Ferenc azt a feladatot, amelyet III. Pál pápa reá bízott, a keresztény hit gyarapodása mellett nagy dicsőséggel hajtotta végre.

A XVI. század közepe táján Sebestyén vette át Portugália királyságának kormányzását, akinek dicsőségét soha semmiféle kor el nem hallgathatja. Sebestyén mint páratlan vitézséggel megáldott fejedelem óriási sereget toborzott össze; ezzel átkelt a tengeren és szembeszállott a mórok hatalmával, mely ellen hősiesen küzdve, a legszebb halál árán hallhatatlan dicsőséget szerzett.

Sebestyén III. János utóda és unokája három éves korában 1557-ben került a portugál trónra. Nevelői a jezsuiták voltak, a kiknek oldalán mély, meggyőződéses vallásosságot sajátított el. Jellemének főtulajdonsága: az apostoli szentszék iránti föltétlen engedmesség és a mórok elleni kérlelhetetlen gyűlölet. E két erénye döntő befolyást gyakorolt egész életére. Legfőbb vágya az volt, hogy a hitetlenek elleni harcban arasson dicsőséget. 1574-ben kevés haderővel elért sikere arra indítja, hogy a mórok teljes leverésével azoknak az európai országokba való betörését lehetetlenné tegye. Nagyszerű terve végrehajtásához szükségesnek találta az ellenséget saját földjén megtámadni. Hajóhada élén 1578-ban átkelt Afrikába. A sereg Arcillánál szállott partra és Alkacerig nyomult előre, ahol szembetalálta magát a marokkóiak négyszerre nagyobb haderejével. A mórok a hősiesen küzdő keresztény sereget bekerítették és legnagyobb részét lemészárolták. A mórok gyilkosja által hullott el maga Sebestyén is.¹

A portugál királyok diadalmas győzelmeit, melyeket Afrika legfélreesőbb helyein arattak, IV. Pius pápa apostoli iratai örökítették meg. Ezen iratokból tudjuk, hogy a portugál fegyverek megszámlálhatatlan néptömeget igaztak le Indiában, de csak azért, hogy megismertette velök a keresztény vallást, őket annak alatt-

¹ „Mauris bellum indixit, cum quibus fortissime decertans, honestissima morte gloriam adeptus est immortalam.“ Magnum Bullarium Romanum. Luxemburgi. 1754. pag. 2 XVIII.

valóivá tegyék. Megvan IV. Pius pápának Sebestyénhez intézett brévéje, mely megemlékezik arról, hogy hadjáratok vezetésében és győzelmek szerzésében Sebestyén oly hatalmas isteni segítséget és bátorságot nyert, hogy e tekintetben valamennyi elődjét fölmúlta. E kiválóságainál fogva hatalmazta fel őt V. Pius oly kitüntető cím felvételére, mely neki legjobban tetszik. V. Pius kifejezte előtte, hogy Sebestyén akaratát hajlandó teljesíteni, hogy ezáltal dicsőségesen végbevitt tetteiért személyét megillető jutalomban részesítse. A pápa előterjesztésére azt felelte Sebestyén: neki nincs más kívánsága, mint az, hogy a pápa őt a római szentszék legengedelmesebb fiának fogadja.

Az ügy így elintézetlenül maradt, ami XIV. Benedek idejében is kétségkívül úgy történik, ha ez V. Pius példáját követi és megengedi Portugália királyának, hogy bárminő tiszteleti cím választhasson. XIV. Benedek azonban, hogy a tiszteleti cím adományozásában a király részéről semmiféle akadályba ne ütközzék, a király megkérdezése nélkül cselekedett és legmegfelelőbbnek a „Fidelissimus“ címet gondolta ki, melyet egy bréve kíséretében V. János Portugália és Algarve királyának valamint törvényes utódainak adott.

V. János (1705—1750) király érdemeiről elismerőleg szólnak XI. Kelemen pápának mintegy két kötetet tevő apostoli levelei. V. János XI. Kelemen akaratára szerint járt el, amikor számtalan hajót küldött segítségül a törökök ellen, akik nemcsak Korcyrát és Velencét, hanem egész Itáliát, sőt a keresztény világ közép-pontját, Rómát óriási hajóhadukkal végveszéllyel fenyegették. A római szentszék tanúja V. János odaadó buzgalmának, aki a szükség kívánalmai szerint kész volt mindig az apostoli szentszék támogatására sietni akár a keresztény hit fenntartásáról és térjesztéséről, akár szent Péter trónjának megvédelmzéséről volt szó. XIV. Benedek pápasága idejében V. János birodalmának legtávolabbi részeiben, ahol az ő idejéig csak hitetlenek laktak, a keresztény vallás elterjedése végett több püspökséget alapított. Óriási nagy összeget fordított arra, hogy az egyház szolgálói kötelességeiknek híven megfelelhessenek. Említésre méltók továbbá azon győzelmek, melyeket Afrikában a mórok fölött vívott ki. A portugál királyoknak az egyház érdekében kifejtett nagy szolgálatai arra indították XIV. Benedek pápát, hogy V. Jánost és utódait nagyrabecsülése s hálája jeléül a „Fidelissimus“ címmel tüntesse ki.¹

¹ M. Bullarium Rom. pag. 2.

Az erről szóló „Maxima, ac tam“ kezdetű brevét 1748. december 23-ikán küldte el V. János királynak :

„Nagy és dicső érdemei vannak Portugália és Algarve királyainak, melyeket nem annyira nagyszámú barbár országok legyőzésével, uralmuk alá való hajtásával, a legtávolabb eső idegen népek és tartományok leigázásával szereztek, mint inkább keresztény jámborságukkal, a katolikus hit iránt tanusított páratlan és lángoló buzgalmukkal, mely arra ösztönözte őket, hogy az elfoglalt vidékekre a keresztény vallást átültessék és ott elterjesszék; szükséges anyagi áldozattal, szent férfiak odaadó buzgalmával ápolják és megerősíték. Ezért a római pápák . . . Portugália királyait megtisztelő címeikkel, jóságuk nemes hálájával, kegyeikkél és kiváltságokkal halmozták el. Mivel pedig királyi Felséged jámbor lelkének nagy buzgalmával Portugália és Algarve többi királyait fölülmúlja abban, hogy a katolikus hitet uralkodásától kezdve nemcsak saját földjén, hanem még idegen vidékeken is terjeszteni, oly roppant nagy fáradsággal védelmezni és fenntartani igyekszik, miáltal nagyságával a többi közül kiemelkedik és felmagasztaltatik: ezért mi, elődeink dicséretre méltó nyomdokait követve el nem mulaszthatjuk, hogy Téged atyai jóindulatunkról ne biztosítsunk. Nem találunk alkalmas szavakat annak kifejezésére, mennyire örülünk Felséged érdemeinek. Meg akarunk Téged győzni arról, hogy nekünk, akik Téged különös szeretettel karolunk föl, atyai gondunkat képezi, hogy Felségedet, aki a katolikus hitélet terén érdemeket szerezni törekszik, oly megtisztelő kitüntetésben részesítsük, mely Téged minél nagyobb dicsőség elérésére ösztönözzön, utódaidat, Portugália és Algarve királyait pedig a te erényes életed és jámborságod példájának követésére sarkaljon, hogy ők is hasonló úton és módon munkálkodjanak a katolikus hit felvirágoztatásán.

Mi tehát Téged anélkül, hogy akár a te, akár más valakinek a te érdekedben hozzánk intézett kérésére hajolnánk, biztos belátással, érett megfontolással és apostoli legfőbb hatalmunk teljességével azonkívül követve más elődeinket, akik a katolikus hit és az apostoli szentszék iránt való ragaszkodásukkal kitűnt fejedelmeknek címeiket és kiváltságokat osztogattak, nemkülönbön követve V. Pius pápát, aki boldogemlékű elődönek Sebestyénnek, Portugália és Algarve hajdani királyának a keresztény hit elterjesztése érdekében kifejtett mérhetetlen fáradozalmiért és áldozataiért valami megtisztelő címet akart adományozni dicső

tetteinek állandó bizonyítékául (noha az a bölcs király erre azt felelte, hogy az apostoli szentszék „legengedelmesebb fia“ névnek örül legjobban): Felsőgedet valamint Portugália és Algarve királyságaiban törvényes utódaidat mint a katolikus hit terjesztőit „Fidelissimus“ (leghívebb) címmel és elnevezéssel apostoli tekintélyünkénél fogva jelen soraink erejével fölékesítjük, földíszítjük, akarjuk, meghagyjuk, hogy mindenki „rex fidelissimus“ (leghívebb király) néven illessen.

Egyébiránt Krisztusban kedvelt fiunk, leghívebb király, igyekezz továbbra is a hit jó harcát harcolni, hogy hitünk szerzőjétől, Jézus Krisztustól az örök élet jutalmát elnyerhessed.¹

¹ „Eapropter Motu proprio, non ad Tui, sive alterius pro Te Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex certa scientia, maturaque deliberatione . . . ac de supremae Nostrae Apostolicae potestatis plenitudine, necnon ducti exemplo . . . Pii V. Te, Tosque Portugaliae, et Algarbiorum Reges pro tempore Successores in perpetuum, tanquam Catholicae Fidei propagatores, titulo seu denominatione Fidelissimi Apostolica auctoritate tenore praesentium ornamus, et insignimus, atque etiam ab omnibus Regem Fidelissimum nominari . . . volumus, praecipimus et mandamus.“ Magnum Bullarium Romanum complectens constitutiones Benedicti XIV. Luxemburgi 1754. pag. 1, 2.

VI.

A magyar királyok „apostoli“ címének ünnepélyes megerősítése.

A XVIII. század második felében a bécsi udvarban az előbbi időkhöz képest egy mindenestre csak formaszzerű, de azért nem minden jelentőség nélküli eltérést látunk, mely eltérés annak az eszmének a kifejezésében állott, hogy az, aki a német császári korona viselője, ezáltal még nem lesz az osztrák tartományoknak is a feje. Ennek az eszmének a hangoztatása igen aktuális volt abban az időben, amennyiben 1758. május 3-án halt meg XIV. Benedek pápa, akit Mária Terézia, noha többszöri ellenkezésével találkozott, egy alkalommal nagy férfiúnak nevezett és elismeréssel nyilatkozott felőle. Az új pápa megválasztásának ügye azt kívánta, hogy az előbb hangoztatott eszme értelmében legalább a konkláve tartamára két új állást szervezzenek, vagyis a pápa-választáson mind Ferenc császárt, mind pedig Mária Teréziát egy-egy követ képviselje. Ezt a tervet később elejtették és úgy intézkedtek, hogy mindketten egy követet küldenek, de két külön megbízó-levéllel; az egyik levelet Ferenc császár, a másikat Mária Terézia, mint Magyarország királynője nevében állították ki. A közös követi tisztet Clerici őrgrófot bízták meg. Mária Terézia a maga nevében kiállított megbízó-levélben követve elődeinek: I. Lipót, I. József és III. Károly példáját, magát mint Magyarországot apostoli királynője írta alá.

Mária Terézia a Clericira bizott utasításával azt akarta elérni, hogy a konklávéra összejött bibornoki kollégium őt, tekintettel Háza kiválóságára, továbbá Magyar- és Csehország koronáinak egyenlő voltára a kereszténység legjelesebb uralkodóival nyilvánosan azaz ünnepélyes formában egyenrangba helyezze és az „apostoli királynő“ címet a legteljesebb jogosultsággal adja meg. Biztosan remélte, hogy amint a szentszék Franciaország királyának a „legkeresztényibb“, Spanyolország királyának a „katholikus“, Portugália királyának pedig még csak néhány év előtt (1748) a „leghívebb“ címet adományozta: jövőben Magyar-

ország uralkodóitól a jogban gyökerező „apostoli király“ címet megtagadni nem fogja. Clerici azt az utasítást kapta, hogy a kérdéses ügyet Rodt konstanci kardinális-püspökkel egyetértőleg, aki a bibornoki kollégiumban mint a bécsi császári udvar bizalmi embere járt el, a legnagyobb gonddal kezelje és elintézzze. Ha azonban előre nem látott és csak nehezen elhárítható akadályokkal találkozának, ajánlatosabb lesz, ha a császárné levelét mindaddig át nem nyújtják, míg az ellenmondás veszélyének bármikép is kiteszik magukat.¹

Nemsokára csakugyan nyilvánvalóvá vált, hogy a királynő aggodalma nem volt alaptalan. A bibornoki kollégium Mária Teréziának az „apostoli királynő“ címére vonatkozó jogát nem támadta meg ugyan, de mindazonáltal kijelentette, hogy nem érzi magát arra hivatottnak, hogy az apostoli cím ügyében önkényűleg járjon el, az eddigi gyakorlatban módosításokat és újításokat létesítsen és így a megválasztandó pápa kezét már előre is megkösse.

Mária Terézia a bibornoki kollégiumnak ezt a magatartását helyesnek ítélte ugyan, de nem mulasztotta el római követét utasítani, hogy ő az „apostoli királynő“ címét illetőleg nem kér valami új kitüntetést, hanem ezzel egy jogának föllevenítését célozza, ami elődeinek, a magyar királyoknak kétségekívül meg volt adva. Állításának igazolására utalja a bibornoki kollégiumot a bollandisták Acta sanctorum című munkájára és az ebben foglalt II. Szilveszter-féle bullára, melyben a nevezett pápától szent Istvánra ruházott apostoli követségről van szó. Kiemeli továbbá, hogy a magyar királyok az apostoli követség méltóságából eredő hatalmat vagyis azt a jogot, hogy a püspökségekkel és az egyházi ügyekkel tetszésük szerint intézkedhetnek; tudvalevőleg állandóan gyakorolták és ezen apostoli hatalom jelvényét, a kettős keresztet cimereikben mindig viselték.

Clerici útján értesítette a bibornoki testületet, hogy a magyar királyoknak apostol-követi tisztükre vonatkozó akták a vatikáni levéltár- és könyvtárban minden bizonnyal megtalálhatók.

¹ „Und den Titel einer Apostolischen Königin lege sie sich im Hinblick auf Ungarn mit vollster Berechtigung bei.“

„In Zukunft die im Rechte begründete Bezeichnung einer Apostolischen Königin nicht werde vorenthalten werden.“ Arneht: Maria Theresias letzte Regierungszeit, 1763—1780. Wien. 1879. IX. 8.

Hogy tehát követe az „apostoli király” címének használata miatt semmiféle kellemetlenségnek ne legyen kitéve, a királynő mind a megválasztandó pápához, mind pedig a bíbornokokhoz intézett levelében az „apostoli királynő” címet teljesen mellőzte.

Mária Terézia ezen eljárása korántsem eredményezte azt, hogy az „apostoli királynő” címének felvételére irányuló törekvését abbahagyja, sőt ellenkezőleg ezután is minden igyekezetét arra összpontosította, hogy e kitüntető cím nyilvános használatára a szentszék beleegyezését megszerezze. Clerici őrgrófhoz több levelet intézett, melyekben kiemelte, hogy a pápa őt igen nagy hála kötelezné az apostoli szentszék iránt, ha az „apostoli királynő” címének nyilvános felvételéhez a megerősítést megadná.¹ A kiállítás módjára nézve az volt az egyedüli óhaja, hogy a szentszék a megerősítő brévet teljesen díjtalanul adja meg neki, mivel „szorult pénzügyi helyzetében a díj lefizetésére nem képes.” Erre kétségkívül a portugál királynak esete indította, akinek 1748-ban a „Fidelissimus” címért igen nagy összeget kellett fizetnie, amiről Clerici 1758 augusztus 24-iki jelentésében emlékezik meg.¹

Mielőtt Mária Terézia az apostoli cím felvételére irányuló legutóbbi jegyzékét Rómába küldötte, megtörtént a pápaválasztás. A konkláve 63-ik napján, 1758 július 6-ikán Della Torre di Rezzonico Károly bíbornokot választották meg pápává, aki XIII. Kelemen néven foglalta el szent Péter örökét.

XIII. Kelemen legelső iratában, mellyel megválasztatását és trónra-jutását Mária Teréziával közölte és amelyben legbensőbb jóindulatáról biztosította, a kívánt „apostoli királynő” címet nem adta meg neki. Erre a királynő újra megbízta Clericit és Rodt kardinális-püspököt, hogy a szóban forgó ügy tárgyalását ismét felelevenítsék. Ez alkalommal kísérletük szerencsés kimenetellel végződött: XIII. Kelemen értesülvén Mária Terézia óhajáról, kérését haladék nélkül teljesítette.³

Hogy a pápa, a királynő és a magyar nemzet iránt érzett nagybecsülését kifejezésre juttassa, a legelső titkos konzisztóriumban (október 1.) nagyszerű allokúciót mondott megemlékezve benne a magyar nemzetnek és királyainak a római egyház és az apostoli szentszék körül szerzett nagy érdemeiről:

¹ Arneht i. m. U. o.

² Fraknoi: Kegyeri jog. 473. l.

³ Arneht i. m. 8 és köv. l.

„A hadi dicsőséggel ékeskedő férfiakat, akik Jézus Krisztus szentséges hitét a kereszténység ellenségeivel szemben lelkük egész erejével és bátorságával megvédelmezték, a római pápák mindig készek voltak kitüntetésekkel elárasztani. Ha ezt egyes személyek cselekedték, dicséretükre szolgált, de sokkal dicsőbb és említésre méltóbb, ha harcias nemzetek, hős királyok derekasán küzdve a keresztény egyház ügyéért a legádázabb és leg-hatalmasabb népeket tették ártalmatlanná. Nem csoda tehát, ha elődeink a magyarok virágzó országát annyi jótéteménnyel és kitüntetéssel elhalmozták. Látták ugyanis, hogy mind a magyar nemzetnek, mind pedig királyainak az a legfőbb törekvése, hogy a keresztény vallást fenntartsák. Megnyilvánult e törekvés különösen akkor, amikor a magyarok a hatalmas és kegyetlen török népet nemcsak várfalaik segítségével, hanem tulajdon testükkal feltartóztatták és súlyos vereséget mérve reájok annyira visszaszorították, hogy azok saját területi határaik közé vonulva egy időre meghunyászkodtak.“¹

A pápa allokúciójának további folytatásában rátér azon küzdelmek ecsetelésére, melyeket a magyar nemzet a félholddal oly hosszú ideig folytatott. A törökök elleni küzdelmek legnagyobb vezéralakja, a kereszténység legfőbb hőse Hunyadi János. Ő mint híres hadvezér és az ország főkapitánya az ellenség csapatainak legyőzésével és fölöttük kivívott számtalan diadalával oly nagy dicsőséget szerzett, amelyről soha semmiféle kor meg nem feledkezhetik. Hunyadi hű társa volt Kapisztrán szent János, aki tiszta és szent életével óriási nagy tekintélynek örvendett a magyar népnél. Az ő könyörgő imái és esdeklő kérései a hős vezérnek valóságos imperátori ügyességét és a katonák lángoló, nagyra-törő vitézségét tetemes fokban növelték. A kereszt jele alatt vezette harcba a katonákat, hogy így emlékeztesse őket ama keresztfára, amelyen Krisztus halálával az emberi nem és Isten között a kiengesztelődés szentesítést nyert; Isten segítségének és jelenlétének gondolatával fokozottabb bátorságra lelkesítette őket. Már II. Szilveszter pápa is megjegyezte a jövőt, hogy a magyarok a szent kereszt jele alatt fognak majd harcolni a kereszténység legyőzhetetlen ellenségeivel. II. Szilveszter pápa Istvánt, kit a szentek sorában tisztel az egyház és aki addig csak

¹ Bullarium Romanum. T. I. Continens Pontificatus Clementis XIII. Romae. 1835. pag. 46.

a magyarok fejedelme volt, királyi címmel és méltósággal tün-
tette ki, mivel országában a keresztény hit tanait elterjesztette;
de a pápa ezzel még nem érte be, hanem beleegyezett abba,
hogy mind ő, mind pedig a magyar királyságban utódai, vala-
hányszor ünnepélyesen megjelennek, a szent keresztet mint az
apostoliság jelvényét magok előtt vitethessék.

Szent István idejétől kezdve Magyarország királyai néha
apostoli királyoknak neveztettek, de hogy ezt a címet különös
kiváltságképen kapták-e avagy jogszokás útján jutottak hozzá,
nincs eldöntve.¹

XIII. Kelemen pápa meg lévén győződve Mária Teréziának
a katolikus egyház iránti páratlan buzgalmáról, a római szent-
szék iránti odaadó ragaszkodásáról és jóságáról, őt és valamennyi
utódját az „apostoli király” címmel ékesíti föl és amennyiben a
szükség kívánja, e kitüntetést egészen újból megerősíti.

E kitüntetés megadásának indítóokaként a pápa nemcsak
Mária Terézia apostoli királynő nagy érdemeit, nemcsak a magyar
nemzetnek a keresztény hit megoltalmazásáért lángoló buzgalmát
emeli ki, hanem az osztrák házból származott magyar királyok
halhatatlan érdemeit is megnevezi, akik a törökökre súlyos csa-
pást mérve hatalmukat megtörték, sőt még a balsorsban sem
csüggedve saját lelkekből új erőt és bátorságot merítettek és
Magyarországot a szörnyű ellenség torkából többször kira-
gadták.²

Ezek között különösen kitűnt I. Ferdinánd választott német-
római császár, Magyarország királya, aki hihetetlen lélekjelenlé-
tével a váratlanul támadó török hadseregben félelmet keltve a
vad ellenség előnyomulását feltartóztatta. Szemünk előtt áll az
ellenség óriási nagy tömege, a segítség-nyújtástól kimerült Ger-
mánia, a kizsákmányolt örökös tartományok: a segélyért folya-
modónak kérését nem hallják a fejedelmek. Így senkisémm talál-
tatott, akihez Ferdinánd fordulhatott volna. Ő azonban, noha
senkisémm sietett segítségére, az Isten hatalmában bízva, tulajdon
csapatával rohanta meg és tette tönkre az ellenséget. I. Ferdi-
nándot illeti a dicsőség, hogy a keresztény egyházat fenyegető
oly nagy veszedelem elhárult. Az ő győzhetetlen vitézsége és

¹ U. o.

² Bull. Rom. U. o.

hihetetlen lelki nagysága eredményezte, hogy az oly szörnyű csapás Magyarország testéről levált.

XIII. Kelemen allokúciója végén kiemeli, hogy Mária Terézia az „apostoli királynő” címet igen nagyra tartja:

„Máskülönben tudomásunk van róla, hogy Krisztusban kedvelt leányunk, Mária Terézia apostoli királynő mindazon jótétemények és kitüntetések között, amelyeket az apostoli szentszéktől nyert, semmit sem becsül oly nagyra mint azt, hogy e címmel ajándékoztuk meg, amely nem az emberektől csodált dicsőséget hirdeti, hanem az apostolok alázatosságát. A hit szavával és tudományával táplálkozván jól tudja, hogy a keresztény fejedelmekre, akik a többi halandó embert gazdagság, kincs és hatalom tekintetében felülmúlják, nem lehet nagyobb kitüntetés, mint ha ezeket a keresztény alázatban is megelőzik”.¹

Az „apostoli király” címének megerősítéséről szóló bréve 1758 augusztus 19-ikén állítatott ki:

„A római pápák azon országokat és tartományokat, melyek a kereszténység ellenségeinek területéhez közel fekszenek és a keresztény hit védőbástyáiként szerepelnek, amint a szükség kívánta, különös jóindulatukkal és páratlan jótéteményekkel halmozták el. Ilyen a magyarok virágzó országa is, melyet Te, Krisztusban kedvelt leányunk, Mária Terézia örökségképen nyertél, mely valamennyi nemzet között leginkább alkalmas arra, hogy egyrészt vitézségénél, de másrészt a hely természeténél fogva a kereszténység hatalmát és dicsőségét kiterjessze. Mindenki igen jól tudja, hogy a nemes magyar nemzet mily sok és kiváló tettet vitt véghez Jézus Krisztus vallásának védelme és terjesztése érdekében. Mily gyakran szállt harcba a legocsmányabb ellenséggel, mely az egész kereszténységet veszedelemmel fenyegette; hány-szor állta útját tulajdon testével és mily sokszor aratott fölötte hihetetlen nagy győzelmeket. E győzelmek emlékét megőrizte és magasztalja a hír, mindnyájunk tudomása és az irodalom”.²

A pápai kúria élénk világitásban látta a magyaroknak a keresztény vallás terjesztése és megvédelmezése körül szerzett érdemeit, főképen pedig a törökök fölött aratott győzelmeit. Ezzel azonban a pápa nem elégedett meg, hanem hogy az „apostoli király” címnek adományozását illetve megerősítését súlyosabb argumentumokkal támogassa, mellőzhetetlennek vélte megemlé-

¹ Bull. Rom. Clem. XIII. pag. 46.

² Bull. Rom. Clem. XIII. T. I. pag. 20.

kezni a magyarok első szent királyáról, aki az apostoli szentszék engedélye alapján pápai követ volt és akitől a magyar királyoknak századokon át gyakorolt apostoli jogköre származik:

„Szent István király vitézségének, szentségének és hősiességének nyomai tündökölnek Magyarországon területén a magyar nép örök dicsőségére. Utódai az ő erényeit és szép példáját sohasem szüntenek meg követni. Miért is senki sem csodálkozhatik afölött, ha a római pápák a magyar nemzetet, annak fejedelmeit és királyait a katolikus hit és az apostoli szentszék körül szerzett érdemeikért mindig a legnagyobb dicsérettel és kiváltságokkal árasztották el. Ilyen nagyon megtisztelő kiváltság az is, hogy a királyok előtt, valahányszor ünnepélyesen megjelennek, az apostoliság ékes jelvényét, a keresztet püspök viszi és ez mind a szentszék engedélyével történik, ami azt bizonyítja, hogy a magyar nemzet és királyai dicsőségüket egyedül a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében találják; e szent jelvény alatt küzdött és aratott győzelmet a katolikus hitért.

Megvan a magyar királyoknak az a kiváltságuk is, hogy mindegyiket csekély kivétellel az „apostoli királyok“ dicső és magasztos nevével szokták illetni. E szokás vagy kiváltság eredete és forrása nem ismeretes . . . Mi tehát úgy vélekedünk, hogy uralkodásunkat nem kezdhetjük meg jobban, mint ha figyelmünket a te apostoli Felséged és Magyarország dicsőségének növelésére fordítjuk. Ezt pedig úgy cselekedhetjük meg helyesen, ha a megtisztelő apostoli címnek, amennyiben a szükség kívánja, pápai tekintélyünket, az erőt és fogamatot megadjuk.

Ezért tehát biztos tudással, érett megfontolással és apostoli tekintélyünk teljességével Apostoli Felségedet úgy mint Magyarországon királynőjét és abban az országban valamennyi utódodat az „apostoli király“ címével, nevével jelen soraink erejénél fogva feldíszítünk, megtisztelünk, fölékesítünk és mindenkinek meghagyjuk, hogy Téged apostoli királynőnek, magyarországi utódodat pedig apostoli királyoknak nevezzék és üdvözljék.¹

¹ „Ea propter . . . certa scientia maturaque deliberatione nostra . . . Maiestatem Tuam Apostolicam, tanquam Hungariae Reginam, Tuosque in illo Regno successores titulo, appellatione, nomine Apostolici Regis harum vi litterarum in forma Brevis ornamus, honestamus, condecoramus . . . atque etiam ab omnibus Te quidem Reginam Apostolicam; Tuos vero in Hungarico Regno successores Reges Apostolicos nominari . . . mandamus.* U. o.

Krisztusban kedvelt leányunk Mária Terézia, legyen kedves e cím előtted nem ugyan mint hatalmad bizonyítéka, hanem mint a keresztény szerénység és Jézus Krisztus iránt való szolgálatod jele, mely szolgálatban rejlik országod valódi és soha meg nem szűnő dicsősége. Szolgáljon e cím a katolikus hit elterjedéseért lángoló buzgalmad bizonyágául és jutalmául, amit Te dicső elődeidtől örökölve nemcsak megőrizni, hanem még jobban növelni igyekeztél: e megtiszteltetést származtasd át kedves fiadra, akire anyja dicsőségének öröksége és tetteinek követése várakozik.¹

Mária Terézia az apostoli királyi cím adományozását nagy örömmel vette tudomásul és a szükséges intézkedéseket azonnal végre is hajtatta. A királynő Kaunitz állam-kancellár előtt kijelentette, hogy a szentszéktől adományozott „apostoli király” címet Magyarország diszére óhajtja viselni.² Kaunitz kérdést intézett a királynőhöz arra nézve, vajjon akarja-e, hogy a pápai bréve országában kihirdetessék. Mária Terézia Kaunitz indítványára igenlőleg válaszolt és azt sajátkezű aláírásával látta el: „akarom, hogy azt mint valami szertartásos ügyet a főudvarmester mindenütt publikálja, hogy annak kihirdetése az összes országokban ünnepélyesen történjék.”³ Oly könnyen azonban, amint a királynő kívánta, mégsem teljesült akarata. Mind Ulfréd gróf főudvarmesternek, mind pedig Kaunitz államtitkárnak erre nézve különböző nézetei voltak. A főudvarmester azzal a kérdéssel fordult Mária Teréziához, vajjon az „apostoli” szót címének mely helyére akarja helyezni, mire a királynő úgy határozott, hogy azt Magyarországgal kapcsolatban akarja viselni, mivel „Magyarországra való tekintettel adományoztatott.”⁴ Kaunitz azonban azt ajánlotta, hogy a királynő az új címet csak oly módon használja, amint VI. Károly a „katolikus” címet használta, vagyis hogy saját irataiban és rendelkezéseiben egyáltalában ne vagy csak a magyarországi hatóság útján kibocsátottakban használja. Mária Terézia az államkancellár indítványát visszautasította és kijelentette, hogy az apostoli cím bizonyos tekintetben egészen új engedmény és azért a legnagyobb ünnepélyességgel fönn kell tartani, akárcsak a rex

¹ Bull. Rom. Clem. XIII. T. I. pag. 20.

² „herrlichen Ehrentitel zur Zierde des Königreiches Hungarn . . .” Arneth i. m. IX. 10. 1.

³ U. o.

⁴ „Weillen wegen hungern gegeben worden.” Arneth. i. m. IX. 10.

christianissimus és rex fidelissimust; és ezért elrendelte, hogy az „apostoli király” címet az összes okiratokba, levelezésekbe fel kell venni.¹

A magyar királyok a római szentszék e kitüntetésével méltó helyet szorítottak maguknak a kereszténység legkiválóbb uralkodói között.

¹ U. o.

VII.

A római szentszéktől adományozott kitüntető címeknek jelentősége és méltatása.

A római pápák mint Jézus Krisztus földi országának kormányzói, nagy gondot fordítottak arra, hogy azokat a fejedelmeket, akik a katolikus hit és a római szentszék iránt tanusított magaviseletükkel érdemeket szereztek, kegyeikkel, kiváltságokkal halmozzák el. A pápák mint a kereszténység ügyének legfőbb őrei már a XI. század elején észreveszik azt a veszedelmet, mely a római egyházat alapjaiban készült megtámadni. Látják, amint az Ázsiában és Afrikában elhatalmasodott izlám Boszporus és Gibraltár felől törekszik romba dönteni az egész kereszténységet. A pápaság, mely a kereszténység egyetemes érdekeinek biztosítását legfőbb feladatának tekintette, a XI. századtól kezdve nagy-szerű hivatást tölt be: a keresztény fejedelmeket és népeket a hitetlenek elleni támadó hadjáratok vezetésére sarkalja. Így jönnek létre a spanyol uralkodóknak a mórok elleni küzdelmei, a franciák a kereszties hadjáratokat indítják meg, a magyarok pedig a törökök elleni szakadatlan harcaikkal aratnak múlhatatlan dicsőséget.

A római pápák a hitetlenek elleni harcban résztvevő fejedelmeket nemes hálájuk kifejezéseképpen tiszteleti címekkel árasztották el.¹

Mint minden címnek, úgy a pápáktól adományozott címeknek is csak akkor van jelentőségük, ha háttérüket megfelelő érdemek foglalják el.² A legerősebb motivumot, mely a pápákat kitüntető címek ajándékozására indította, a hitetlenek elleni állandó harc szolgálta.

¹ „Honorem et titulos principibus dividere Pontificibus Romanis datur., Mariana i. m. Lib. XXVI. cap. XII.

² „De his honorum titulis, quibus Francorum et Hispanorum Reges decorati fuere, certe inanibus, nisi splendore operum ornaverint nomina, varii varia opinantur.“ Raynald i. m. 1469.

A „rex christianissimus“ alattvalói, a franciák voltak az elsőek, akik vörös keresztet tűzve ruhájukra keletre indulnak el, hogy a hatalmas izlámmal Ázsia mezein megmérkőzzenek és a Megváltó szent vérével megöntözött földet a rettenthetetlen ellenség kezéből kiragadják. A franciák a keresztes hadjáratok eszméjét magukévá teszik: ők kezdik és fejezik be azokat.

Spanyolország és Portugália királyait és népeit hatszáz éven át egyetlen eszme foglalja el: a kereszténység fönmaradásának biztosítása. A spanyolok és portugálok az egyetemes kereszténység egzisztenciális kérdését tekintik, náluk minden a kereszténység megvédésére irányul. Az izlam az, mely ellen szakadatlanul harcolnak; a két faj és vallás nem állhat meg egymás mellett, mindkét fél elkeseredett harcot folytat, mely végre is a kereszténység dicső győzelmével fejeződik be. Spanyolország középkori története nem egyéb, mint a félhold ellen viselt keresztes háborúk hosszú láncolata. Portugália még a tengeren túl is folytatta a keresztes háborúkat és az elfoglalt területeken a keresztény vallást terjesztette.

Magyarország a keresztény hitnek kelet felé valószínű védpajza volt. Hunyadi János, a félhold retteget őstora, a keresztény hitért folytonosan háborúskodott a török néppel. Hunyadi landorfehérvári diadala hosszú időre lehetetlenné tette a törököknek a keresztény országokba való betörését. A magyar fegyvereknek az ozmánok fölött kivívott győzelmei az egész kereszténység dicsőségének gyarapodását jelentették.

A rex christianissimus, catholicus, fidelissimus és apostolicus már e kitüntető címeiknél fogva is arra voltak hivatva, hogy ők mint per excellentiam keresztény fejedelmek a hitetlenektől szorongatott egyháznak mindenkor támogatására siessenek. Kiviláglik ez XIII. Kelemen pápának a rex christianissimus-hoz intézett leveléből, melyben segítséget kér a törököktől fenyegetett máltai lovagrend számára: „Christianissimi Regis nomen, a Maioribus Tuis, praeclarissimis rebus pro Christi gloria gestis, quaesitum, a Maiestate vero Tua, non tam haereditario iure acceptum, quam Catholicae Fidei tuendae studio conservatum, magnam Nos in spem adducit, fore ut Melitensi Ordini; ad quem oppugnandum, ut fertur, maximam Turcae instruunt classem, praesidium omne Tuum validissimum afferas.“¹

¹ Bullarium Clementis XIII. pag. 83.

Hasonló kéréssel fordul a rex catholicushoz és Mária Terézia, Magyarország apostoli királynőjéhez, hogy nyújtsanak segítséget, mert nemcsak Málta és Itália, hanem az egész kereszténység veszélyben van: „Ipsa tua pietas singularis faciet, ut . . . universae Christianae Reipublicae in tanto discrimine praesidium omne Tuum solertissime conferas. Hoc Te prolixè studioseque facturam, suavissima tum Apostolici nominis, quo decorata fuisti, tum multorum Tuorum et maximorum in Catholicam Religionem meritorum recordatione, non dubitamus.“¹

A kereszténység ügyének intézése a szentszéktől kitüntetett uralkodókra is ránehezedik, mint azt XIII. Kelemen pápának 1761. június 17-én kiállított levele mutatja: „nulla est Catholicae religionis causa, quae praestantissimo Regi, qui singulari nomine Catholicus dicitur, sese commendari non postulet, quae ea gravior est, eo firmiter expectat auxilium.“²

Ha a négy kitüntető címet egymással összevetjük, azt találjuk, hogy a magyar királyok apostoli címe a többi messze túlhaladja. Az „apostoli király“ kitüntetés nemcsak pusztán történeti emlék, hanem századokon át szentesített jog. A magyar királyok ugyanis a legrégebbi időtől kezdve apostoli jogokat gyakoroltak, azaz a megüresedett javadalmakat ők maguk adományozták, a pápának hagyva fenn egyedül a megerősítést. Werbőczy e jogokat négy okra vezeti vissza:

Azáltal, hogy királyaink püspökségeket és káptalanokat alapítottak, a kegyúri jognak minden hatalmát megszerezték, mely hatalmuknál fogva a megüresedett főpapi javadalmakat maguk adományozták.

2. A magyarokat szent István térítette a katolikus vallásra, ő pedig az egyházi javadalmakat maga adományozta. Buzgó térítésével érdemelte ki a pápától az „apostol“ nevet és címerül az apostoli kettős keresztet. Innentől szokta a magyar nemzet a kettős keresztet saját címerül használni.

3. A magyar királyok elévülés által is birtokosai a kegyúri jognak, mivel szent István idejétől kezdve e jogot állandóan gyakorolták.

4. A magyar királyok e jogát a konstanci zsinat is megerősítette és továbbra biztosította.³

¹ U. o. pag. 89.

² Bullarium Clementis XIII. T. I. pag. 139.

³ Tripart. P. I. XI. 1, 2, 3, 4.

A magyar király valóban apostoli király (rex apostolicus), akihez történeti és jogi kapcsok fűzik a magyar katolikus egyházat, amelyek megtisztelő méltóságot és kiváltságos egyházi hatalmat biztosítanak a szent István korona hordozójának. II. Szilveszter pápa szent Istvánt nemcsak a királyság jelvényeivel ékesítette föl, hanem az apostoli szentszék követeit megillető egyházhatalmi jogkörrel ruházta föl. Nálunk maga a fejedelem bizatott meg az egyházi intézmények szervezésével, mely körülmény minden idegen befolyást megghiúsítva lehetővé tette, hogy nemzetünk fajilag érvényesülhessen.

Szent István uralkodása óta századok tünnek már le, de Magyarország megmaradt szent István birodalmának, keresztény országnak, apostoli királyságnak. A magyar királynak apostoli, magának a dinasztianak kátholikus volta, az uralkodónak legfőbb kegyuri joga a katolikus egyház belső életében oly szilárd viszonyt hoznak létre, melynek hatása meglátszik magyar egyházunk életén is. Kiváltságos helyzetet biztosít az egyháznak az, hogy Magyarország uralkodója mint apostoli király az egyháznak legfőbb kegyura. (Universarum ecclesiarum regni Hungariae patronus.)¹

A magyar nemzet az apostoli cím jelentőségét igen jól ismerte. Innen van, hogy mikor II. Ferenc az osztrák császári cím felvételéről szóló okmányát véleményezés végett a helytartótanácsnak elküldette, az kifogást emelt a nagy cím ellen, mivel ki van hagyva belőle a „rex apostolicus.“ Már pedig — folytatja tovább — e cím nem maradhat el, mert vele a legfőbb kegyúri jog jár és elhagyása azt jelentené, hogy Öfelségé kegyúri jogait föladja; azonkívül még a király tekintélyét is csorbitja ezáltal, mert az apostoli cím is ugyanolyan megtisztelő, mint akár a „rex catholicus“, akár pedig a „rex christianissimus“ cím.² A helytartótanács fölterjesztésére 1804. augusztus 14-ikén válaszolt Kobenzel Lajos birodalmi kancellár és kijelentette, hogy az „apostoli királyság“ címe nemzetközi viszonylatban valamint az örökös tartományokhoz intézett leiratokban sohasem használtatott. Az apostoli cím csak házi használatra való. Sem a spanyol, sem a francia király nagy címében ez nem fordul elő,

¹ Fejér: Codex Diplomaticus. IV. 3. 145.

² A portugál királyok „fidelissimus“ címére ez alkalommal nem történt hivatkozás.

legfeljebb csak akkor használtatik, ha a nevezett uralkodókról harmadik személyben beszélnek.¹

Hogy a magyar királyok apostoli címe a többi uralkodók ilyennemű kitüntető címét jelentőség szempontjából messze túlhaladja, állításunk igazolására elégséges lesz az 1790/91. országgyűlésre hivatkoznunk. Őfelsége ezen az országgyűlésen a katolikus főrendek megnyugtató végett kijelentette, hogy a katolikus alapítványok fölötti felügyelet a régóta érvényben levő jogoknál fogva hozzá mint apostoli királyhoz tartozik.²

Méginkább hangsúlyoztatik az apostoli jelleg az 1848. évi március havi királyi leiratban, melyben Őfelsége a főpapok kinevezését közvetlenül a maga személyének tartja fenn: „... az érsekek, püspökök, prépostok és apátoknak az illető magyar miniszter ellenjegyzése melletti kinevezését átruházhatatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom s azt mindig az illető magyar felelős miniszter ellenjegyzése mellett egyenesen magamnak tartom fenn.³ A római szentszék 1855-ben Ausztriával kötött konkordatumában a magyar uralkodók főpapkinevezési jogát apostoli kiváltságukra alapítja: „Maiestas sua in eligendis eppis, quos vigore privilegii apostolici a serenissimis antecessoribus suis ad Ipsam devoluti nominat.“ Ugyanezen apostoli jelleg megnyilvánul a javadalmak adományozásánál használt formulában is, melynek ide vonatkozó szövege így hangzik: „Hinc pro summo illo iure patronatus, quod qua apostolicus rex Hungariae in ordinandis dioecesisibus optimo iure habere et exercere dignoscimur...“ Apostoli királyaink mint szent István trónjának törvényes birtokosai ma is oly kiváltságos egyházhatalmi joggal rendelkeznek, aminővel más uralkodók nem dicsekedhetnek. A magyar katolikus egyház legfőbb kegyurát tiszteli apostoli királyában, aki a főkegyúri jogokban biztosított hatalmánál fogva az egyház és a magyar katolicizmus életével a legszorosabb kapcsolatban áll. Magyarország apostoli királyának kezébe van letéve a magyar egyház legfőbb méltóságainak: érsekeinek, püspökeinek, főpapjainak kinevezése, egyházi javadalmak adományozása, oltalmazása, gondozása, felügyelete és védelmezése, mely tisztének mikénti gyakorlásától nagy mértékben függ a magyar katolicizmus

¹ Dr. Ballagi 1910. évi április 14-iki egyetemi előadásából.

² 1790/91. XXIII. törvénycikk.

³ Türi: A főkegyúri jog. 1907. 42.

virágzása és szent István által megállapított magasztos történeti hivatásának betöltése. A felhozott adatok elég világosan mutatják, hogy a magyar király valóban apostoli király.

Történeti multunk arról tanuskodik, hogy az első szent királyunk által terjesztett és népünkbe plántált keresztény hit elválaszthatatlan szoros kapcsolatban van egybeforrvva a magyar királlyal. Szent István volt az, aki a kereszténység felvétele által a magyar nép erkölcsét megszelidítette, szokásait meg-nemesítette. Ő azáltal, hogy a koronát Rómából, II. Szilveszter pápától elfogadta, Magyarország politikai önállóságának vetette meg alapját. Szent István jelölte meg nemzetünk világtörténelmi hivatását és küldetését, mely abban állott, hogy védője, pajzsa, előrse legyen a kereszténységnek és a keresztény civilizációnak. Az első szent királyunk által igazi apostoli buzgósággal ápolt hitért ontottak vért elődeink; ezt védték karral és karddal száza-dokon át a pogány törökök ellen.

A magyar nemzet uralkodójában mindenkor szent István jogutódját és örökösét tisztelte. A megkoronázott király a katho-likus egyház szentélyének oltára mellől lép ki a haza földjére. A koronázási szertartásnál használt jelvények a korona, melyet a közhit szent, a krónikák pedig apostoli és angyali elnevezéssel illetnek, az országalma és a kereszt mind Krisztus keresztjének képét viselik. E szent klenódiumpok fölött ott ragyog a történet és tradíció szelleme, mely szemünk elé varázsolja szent István dicső alakját, Magyarországnak első apostoli királyát (Proto-Rex Apostolicus), e honnak megalapítóját, hazánknek védszentjét.

A magyar katolicizmus törhetetlen hűséggel és rendületlen odaadással tekint ma is koronás Apostoli Királyára mint szent István örökségének birtokosára kifejezésre juttatva ezáltal azt, hogy az apostoli királyság eszméje él a nemzet szívében és élni fog mindaddig, míg csak első szent királyunk szelleme ragyogja be királyunk trónját.

Sajtóhibák.

6. oldal	1. sz. jegyzet,	Legationem	helyett	Legationem.
24. " 1. " "	"	exgestis	"	ex gestis.
25. " 1. " "	"	auctontate	"	auctoritate.
27. " 2. " "	"	Frident.	"	Trident.
39. " 1. sor,	"	Catkolici	"	Catholici.
48. " 17. "	"	Protratores	"	Prostratores.
48. " 23. "	"	actam	"	ac tam.
55. " 19. "	"	1	"	2
63. " 19. "	"	retteget	"	rettegett.
65. oldal 33.	"	apostoli királyság	"	apostoli király.

1942/43 2814